

KNJIGA MEDITERANA 2014.

Organizatori

KNJIŽEVNI KRUG SPLIT

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI

– CENTAR CVITO FISKOVIĆ, SPLIT

ZAVOD ZA ZNANSTVENI I UMJETNIČKI RAD

HAZU U SPLITU

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP
VRATNICE ANDRIJE BUVINE
U SPLITSKOJ KATEDRALI: 1214.-2014.

International Scholarly Conference
The Doors of Andrija Buvina in Split Cathedral: 1214–2014

Organiziraju:

Književni krug Split
Institut za povijest umjetnosti – Centar Cvito Fisković, Split
Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU Split

KNJIGA MEDITERANA
(Split, 21.–27. rujna 2014.)

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP
VRATNICE ANDRIJE BUVINE
U SPLITSKOJ KATEDRALI:
1214.–2014.

(23.–24. rujna 2014.)

International Scholarly Conference
THE DOORS OF ANDRIJA BUVINA
IN SPLIT CATHEDRAL: 1214–2014

(from 23th to 24th of September 2014)

KNJIŽEVNI KRUG SPLIT
2014

Znanstveni odbor / Scientific committee

Joško Belamarić & Guido Tigler
urednici konferencije / editors of the Conference

Xavier Barall i Altet

Igor Fisković

Vladimir Peter Goss

Branko Jozić

Luca Mor

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP
VRATNICE ANDRIJE BUVINE
U SPLITSKOJ KATEDRALI: 1214.-2014.

International Scholarly Conference

THE DOORS OF ANDRIJA BUVINA IN SPLIT CATHEDRAL:
1214 - 2014

Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU, Split, Trg braće Radića 7/I.

RASPORED IZLAGANJA / SCHEDULE OF PAPERS

UTORAK, 23. rujna / Tuesday, September, 23)

- 9.00 Pozdravne riječi splitsko makarskog nadbiskupa msgr Marina Barišića i gradonačelnika Ive Baldasara
Words of Welcome by the Archbishop of Split and Makarska, Msgr Marin Barišić and Mayor of Split, Ivo Baldasar

Početak međunarodnoga znanstvenog skupa. Uvodne riječi voditelja simpozija Joška Belamarića i Guida Tiglera
The Beginning of the International Scholarly Conference, Opening Addresses by Joško Belamarić and Guido Tigler

PRVA SESIJA / FIRST SESSION

Voditelji/Chairmen: Igor **Fisković** i Gaetano **Curzi**

- 9.30 - 9.50 **Vladimir Peter Goss (Rijeka):** Andrija Buvina i ranohrvatska umjetnost u drvu
Andrija Buvina and the Early Croatia Art in Wood
- 10.00 – 10.20 **Joško Belamarić (Split):** Andrija Buvina – *pictor de Spaleto*, majstor ukorijenjen u povijesnoj i umjetničkoj stvarnosti Splita i Dalmacije 1200-ih
Andrija Buvina – pictor de Spaleto, a Master Rooted in the Historical and Artistic Reality of the Split and Dalmatia of the 1200s

- 10.30 – 10.50 **Guido Tigler (Firenze):** Je li Andrea Buvina bio i klesar ili pak samo slikar?
Andrea Buvina era anche un intagliatore o solo un pittore?
- 11.00 – 11.15 Stanka / Break
- 11.15 – 11.35 **Judit Gál i Mirko Sardelić (Budimpešta - Zagreb):** Nadbiskup Bernard (1200. – 1217.) između Mađarske i Splita
Archbishop Bernard (1200-1217) between Hungary and Split
- 11.45 – 12.05 **Branko Jozić (Split):** Iluminirani kodeks 626 C iz Riznice splitske stolnice – zagonetke i gonetanja
Manuscript Codex 626 C from the Treasury of Split Cathedral – Riddles and Results
- 12.15 – 12.35 **Emanuela Elba (Bari):** Slike po modelu. Život Isusa Krista u slikarstvu i u umjetničkim predmetima luksuzne obrade na Jadranu između XI. i XIII. stoljeća
Immagini a modello. Il ciclo della vita di Cristo nella pittura e nelle arti suntuarie dell'area Adriatica tra XI e XIII secolo
- 12.45 – 13.00: Stanka / Break
- 13.00 – 13.20 **Radoslav Bužančić (Split):** Andrija Buvina i Radovan. Poruka spasenja na portalima splitske i trogirске prvostolnice
Andrija Buvina and Radovan. The Message of Salvation on the Portals of the Split and Trogir Cathedrals
- 13.30 – 13.50 **Xavier Barall i Altet (Rennes):** Potpisi, prikazi i organizacija rada, formula i društvena percepcija formula. Osvrt o obradi drva u kasnoj romanici i ranoj gotici, u vezi vratnica splitske katedrale
Signatures, représentations et organisation du travail, formules et perception sociale des formules. Réflexions sur le travail du bois à la fin de l'époque romane et au début du gothique, à propos des portes de la cathédrale de Split

DRUGA SESIJA / SECOND SESSION

SRIJEDA, 24. rujna / Wednesday, September, 24)

Voditelji/Chairmen: Xavier **Barall i Altet** i Branko **Jozić**

- 9.00 – 9.20 **Dino Milinović (Zagreb)**: Problemi srednjovjekovnih predložaka:
primjer dva Kristološka ciklusa iz hrvatske spomeničke baštine
Identifying Models in Medieval Art: two Christological Cycles in Croatian Medieval Art
- 9.30 – 9.50 **Daniela Matetić Poljak (Split)**: Ornamentika Buvininih vratnica –
tradicija i inovacija
The Ornamentation of Buvina's Doors – Tradition and Innovation
- 10.00 – 10.20 **Franko Ćorić (Zagreb)**: Buvinine vratnice – jedinstveno
svjedočanstvo promjene teorijske paradigme zaštite spomenika
Buvina Doors - A Unique Testimony to the Paradigm Shift in the Theory of Monument Protection
- 10.30 – 10.50 **Žana Matulić Bilač (Split)**: Drvene romaničke vratnice splitske
katedrale – konzervatorsko-restauratorski projekt 2014./2015.
Split's Cathedral Romanesque Portal Wooden Doors - Conservation Project 2014/2015
- 11.00 - 11.30: Stanka / Break
- 11.30 – 11.50 **Igor Fisković (Zagreb)**: Romanička skulptura iz dubrovačke
katedrale
Romanesque Sculpture from Dubrovnik Cathedral
- 12.00 – 12.20 **Pavuša Vežić (Zadar)**: Anatomija izgubljenog spomenika –
Rekompozicija pročelja romaničke katedrale u Zadru
Anatomy of a Lost Monument – a Recomposition of the Facade of the Romanesque Cathedral in Zadar
- 12.30 – 12.45: Stanka / Break
- 12.45 – 13.05 **Gaetano Curzi (Pescara)**: Srednjovjekovna drvena vrata u
središnjoj Italiji: ponovno razmatranje
Medieval Wooden Doors in Central Italy: A Reconsideration

13.45 – 14.05 **Luca Mor (Udine)**: O drvenim skulpturama akvilejskog patrijarhata između XII. i XIII. stoljeća

Su alcune sculture lignee nel Patriarcato di Aquileia tra i secoli XII e XIII

14.15 – 14.35 **Fulvio Cervini (Firenze)**: Scultura lignea e arti del metallo intorno al 1200: alcuni casi esemplari

Wooden Sculpture and Metalworks about 1200: some case studies

Završetak skupa / Closing of the Conference

PROSLOV

Na dan sv. Jurja 1214. godine, u vrijeme jednog od najvažnijih razdoblja svoje povijesti, kada se Split razvijao u propulzivnu jadransku raskrslu, katedrala svetog Dujma je dobila pozlaćene vratnice visoke 5,30 m, a široke 3,60 m, koje je izrezbario i oslikao Andrija Buvina, *pictor de Spaletu* – kako ga naziva jedan dokument. Na dva krila vratnica nižu se po sedam parova udubljenih četvornih polja s prizorima iz evanđelja, života i muke Kristove, od Blagovijesti do Uzašašća u nebo. Predlošci kojima se Buvina služio očigledno su bili nejedinstveni, pa se opravdano upozorava na konzervativnu bizantsku ikonografiju i na suvremene zapadnjačke sheme što ih je on mogao usvojiti posredstvom nadbiskupa Bernarda, rodom iz Perugije, koji je u Split donio mnoge dragocjene rukopise (Toma Arhiđakon kaže: *habuit libros plurimos bonos et pretiosos*). Njegovi likovi – zaključila je povijesno-umjetnička kritika – ne govore individualnim gestama, nego su stilizirani tvrdim proporcijama, modelirani sumarno i linearno. Ipak, treba ponoviti tvrdnju Maksa Dvořaka da su Buvinine vratnice u europskoj romaničkoj umjetnosti unikum i jedan od najvažnijih dokumenata za povijest srednjovjekovne plastike uopće.

Temeljna studija Ljube Karamana o Buvininim vratnicama i drvenim korskim klupama u istoj katedrali napisana je kao disertacija (obranjena u Beču 1920.), a objavljena davne 1942., a nakon nje im je posvećeno tek nekoliko tekstova, pa se može kazati kako je niz problema koji se nudi suvremenom čitanju njihova stila i sadržaja ostao širom otvoren, jednako kao interpretacija kulturno-povijesnog konteksta u kojemu se nastale.

Zbog svega toga, o 800. godišnjici njihovog svečanog postavljanja na raskošno klesani portal nekadašnjeg Dioklecijanova mauzoleja – srednjovjekovne katedrale, Književni krug Split i Institut za povijest umjetnosti – centar Cvito Fisković organiziraju međunarodni simpozij na kojemu će se obraditi Buvinino djelo u širem okviru početka 13. stoljeća, zlatnog doba umjetnosti na hrvatskoj obali.

U Splitu, rujna 2014.

Joško Belamarić
Guido Tigler

PROLOGUE

On St George's Day, 1214, at the time of one of the most important periods in its history, when Split was developing into a powerhouse at the crossroads of the Adriatic, the Cathedral of St Domnius acquired gilt walnut doors 5.30 m high and 3.60 m wide, carved and painted by Andrija Buvina *pictor de Spaletto*, as he is called in a document. Each of the two leaves contains seven pairs of Gospel Scenes inset within square panels with the scenes from the Life and Passion of Christ, from the Annunciation to the Ascension. The models that Buvina used are clearly not uniform, and there is good reason to refer to Buvina as a conservative using Byzantine iconography, and also the contemporary Western models that he might have adopted through the agency of Archbishop Bernardo from Perugia, who had brought to Split many precious manuscripts (Thomas the Archdeacon says: *Habuit libros plurimos bonos et pretiosos*). His figures – as art historical criticism has concluded – do not speak with individual gestures, are stylised and stiff, of awkward proportions, and modelled summarily and linearly. Nevertheless Max Dvořak's statement that Buvina's doors are one of a kind in European Romanesque art, and one of the most important documents of the history of medieval three-dimensional art is worth repeating.

A comprehensive monograph of Buvina's doors by Ljubo Karaman along with a study of the Cathedral's wooden backrests was written long ago, in 1942; subsequently, there are only a few smaller essays dedicated to the Doors. Therefore there are quite a few problems of their style and content still left to be solved, as well as those of the cultural and historical context within which they were created.

For all these reasons, on the 8th centenary of their solemn installation in the richly carved portal of the former mausoleum of Diocletian, now the medieval cathedral, the Književni krug (Literary Circle) and Institute of Art History is organising an international symposium at which Buvina's work will be discussed in the wider framework of the early 13th century, the golden age of art on the Croatian coast.

Split, September 2014

Joško Belamarić
Guido Tigler

SAŽETCI

ABSTRACTS

Xavier Barral i Altet
(Sveučilište u Rennesu – Sveučilište Ca'Foscari u Veneciji)

POTPISI, PRIKAZI I ORGANIZACIJA RADA, FORMULE
I DRUŠTVENA PERCEPCIJA FORMULA.
OSVRT O OBRADI DRVA U KASNOJ ROMANICI I RANOJ GOTICI,
U VEZI S VRATNICAMA SPLITSKE KATEDRALE.

Uz inventar potpisa i prikaza na obrađenom drvu u doba romanike i početkom gotike, u radu se navode i konstante, formule i originalnosti, s nakanom da se dođe do što točnije pretpostavke o organizaciji radionica i o uređenju proizvodnje spomeničkih djela.

Na romaničkim drvenim klesanim vratnicama, usred vjerskih prizora, javljaju se potpisi, kao Gauzfredus na katedrali u Puy-en-Velayu. U koru katedrale u Splitu, ili u klausturu katedrale u Géroneu, predstavljeni su na djelu umjetnici, obrtnici koji rade u drvu, i upravo oni, u usporedbi s drugim prizorima, svjedoče o kolektivnom radu u radionicama. Potpis je osoban, predstavljanje je kolektivno.

Pomnije bavljenje upisanim potpisima na vratnicama u usporedbi s onima upisanim na lunetama ili fasadama može otvoriti raspravu, ne samo o njihovom smislu, već i o društvenoj percepciji napisanoga u odnosu na djela na koja se ti natpisi odnose. U tom kontekstu, zanimljiv je i odnos između kipara u drvu i slikara na drvu.

Xavier Barral i Altet profesor je emeritus Sveučilišta u Rennesu i gostujući profesor Sveučilišta Ca' Foscari u Veneciji. Bio je ravnatelj Francuske povijesne misije u Njemačkoj, u Göttingenu, te generalni direktor Državnog muzeja umjetnosti Katalonije u Barceloni.

Autor je brojnih djela o povijesti srednjovjekovne umjetnosti, između ostaloga *Le Monde Roman 1060 – 1220*, u dva sveska (»L'Univers des formes«), Paris, Gallimard, 1982./1983.; *L'Art médiéval et Histoire de l'art* (»Que sais – je«), Paris, Presses universitaires de France, 1989. i 1991.; *Compostelle. Le grand Chemin* (»Découvertes«), Paris, Gallimard, 1993.; *Chronologie de l'art du Moyen Age*, Paris, Flammarion (»Tout l'Art«), 2003.; *Contre l'art roman? Essai sur un passé réinventé*, Paris, Fayard, 2006. (prevedeno na talijanski, katalonski i hrvatski); *Le décor du pavement au Moyen Âge: les mosaïques de France et d'Italie*, (Collection de l'École française de Rome, 429), Rim, 2010.

Xavier Barral i Altet
(Université de Rennes 2, Università Ca' Foscari di Venezia)

SIGNATURES, REPRÉSENTATIONS ET ORGANISATION DU TRAVAIL,
FORMULES ET PERCEPTION SOCIALE DES FORMULES.
RÉFLEXIONS SUR LE TRAVAIL DU BOIS À LA FIN DE L'ÉPOQUE
ROMANE ET AU DÉBUT DU GOTHIQUE, À PROPOS DES PORTES
DE LA CATHÉDRALE DE SPLIT.

Cette communication présente un inventaire des signatures et des représentations du travail du bois à l'époque romane et au début de la période gothique et en étudie les constantes, les formules et les originalités, en vue d'essayer de proposer des hypothèses sur l'organisation des ateliers et la fabrication ordonnée des ensembles monumentaux.

Sur les portes romanes en bois sculpté, au milieu de scènes religieuses, apparaissent des signatures, comme Gauzfredus à la cathédrale du Puy-en-Velay. Dans le chœur de la cathédrale de Split ou dans le cloître de la cathédrale de Gérone, sont figurés des artistes artisans du bois au travail qui, comparés à d'autres représentations, témoignent d'un travail collectif d'atelier. La signature est personnelle, les représentations collectives.

Une réflexion sur les signatures inscrites sur les portes par rapport à celles posées sur les tympans ou les façades permet d'ouvrir un débat non seulement sur leur sens mais aussi sur la perception sociale de l'écrit par rapport aux œuvres auxquelles les inscriptions se réfèrent. Dans ce contexte, les rapports entre sculpteur du bois et peintre du bois sont aussi évoqués.

Xavier Barral i Altet est professeur émérite à l'Université de Rennes et Visiting Professor à l'Université Ca' Foscari de Venise. Il a été Directeur de la Mission historique française en Allemagne à Göttingen et Directeur général du Musée National d'Art de Catalogne à Barcelone. Il est l'auteur de nombreux ouvrages sur l'art médiéval parmi lesquels *Le Monde Roman 1060 – 1220* en deux volumes (« L'Univers des formes »), Paris, Gallimard, 1982-1983 ; *L'Art médiéval, et Histoire de l'art « Que sais – je »*, Paris, Presses universitaires de France 1989 et 1991 ; *Compostelle. Le grand Chemin*, (« Découvertes »), Paris, Gallimard, 1993 ; *Chronologie de l'art du Moyen Age*, Paris, Flammarion « Tout l'Art », 2003 ; *Contre l'art roman ? Essai sur un passé réinventé*, Paris, Fayard 2006 (traductions en italien, catalan et croate) ; *Le décor du pavement au Moyen Âge : les mosaïques de France et d'Italie*, (Collection de l'École française de Rome, 429), Rome 2010.

Joško Belamarić

(Institut za povijest umjetnosti – centar Cvito Fisković Split)

ANDRIJA BUVINA – *PICTOR DE SPALETO*, MAJSTOR UKORIJENJEN
U POVIJESNOJ I UMJETNIČKOJ STVARNOSTI
SPLITA I DALMACIJE 1200-IH

Prilog će dodati nove argumente tvrdnjama Ljube Karamana – (iznesenima u njegovoj disertaciji, dovršenoj 1920., pod mentorstvom Maxa Dvořaka) – o Buvini kao snažnom i originalnom umjetniku, čije nam djelo predstavlja onakvu umjetnost kakvu je osvitom XIII. stoljeća, mogla dati domaća sredina u Dalmaciji, prije nego je romanička skulptura Splita i Trogira bila, par desetljeća kasnije, obnovljena novim svežim impulsima iz Italije.

Lokalni ferment u oblikovanju Buvinina stila moguće je danas još bolje objasniti, osobito nakon nedavnog iznenađujućeg autorova otkrića djela Buvininih suvremenika, braće Mateja i Aristodija, sinova Zorobabela, Apulca naturaliziranog u Zadru. Suočeni smo s činjenicom da u Splitu i obližnjem Trogiru odjednom imamo čitavu malu listu umjetničkih osobnosti s djelima ovjerenih potpisa.

Razmatrat će se i neka pitanja tehnike oblikovanja i montaže, izvornog položaja i funkcije vratnica, njihova odnosa prema izvornom portalu Dioklecijanova mauzoleja, njihova ukupnog izgleda, te izvora pojedinih motiva i stila.

Joško Belamarić je maturirao na Klasičnoj gimnaziji u Splitu, a studij povijesti umjetnosti i muzikologije diplomirao na Zagrebačkom sveučilištu, gdje je i magistrirao i doktorirao. Od 1979. radio je kao konzervator u Regionalnom zavodu za zaštitu spomenika kulture, danas Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture u Splitu, kojemu je od 1991. punih 19 godina bio ravnateljem. Danas radi kao znanstveni savjetnik u zagrebačkom Institutu za povijest umjetnosti i voditelj je njegovog Centra *Cvito Fisković* u Splitu. Na studiju povijesti umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu predaje kao naslovni redovni profesor.

Objavio je više knjiga, te niz priloga i studija o dalmatinskoj kasnoantičkoj, srednjovjekovnoj i renesansnoj umjetnosti. Javnosti je postao poznat po uvjerenju da se spomenici, odnosno umjetnička djela mogu razumjeti i interpretirati samo u njihovu kulturološkom totalu. Najbolji dokazi tog stava su izložbe koje je uredio, od kojih je dovoljno spomenuti prvu – o pustinji »Blaca na Braču« (1981.), i zadnju – »Dalmatinska Zagora, nepoznata zemlja« (2007.), ili pak izložbu »Od Palače do grada« (1997.). Kao urednik izložbe »Tesori della Croazia« (Venecija 2001.) dobio je s ekipom suradnika najprestižniju nacionalnu nagradu za konzervatorski pothvat godine »Vicko Andrić«, a bio je i na čelu internacionalnog tima koji je vodio restauraciju renesansne kapele bl. Ivana u trogirskoj katedrali (za što je 2003. zahvat je dobio nagradu »Europa nostra«, Vijeća Europe).

Link za izbor iz bibliografije: <http://www.ipu.hr/suradnici/znanstvenici/62/Josko-Belamarić>

Joško Belamarić
(Institute of Art History – Cvito Fisković Center in Split)

ANDRIJA BUVINA – *PICTOR DE SPALETO*, A MASTER ROOTED
IN THE HISTORICAL AND ARTISTIC REALITY
OF THE SPLIT AND DALMATIA OF THE 1200s

This paper will provide new support for the claims of Ljubo Karaman (put forward in his dissertation completed in 1920 under the supervision of Max Dvořak) that Buvina was a powerful and original artist, whose work presents us the kind of art that the domestic milieu in Dalmatia was capable of furnishing at the dawn of the 13th century, before the Romanesque sculpture of Split and Trogir was, a few decades later, revived with fresh new impulses from Italy.

Today, the local excitement in the shaping of Buvina's style can be still better explained, particularly after the recent surprising discovery by the present author of the work of Buvina's contemporaries, the brothers Matthaeus and Aristodius, sons of Zorobabel, an Apulian who had become naturalised in Zadar. We are confronted then with the fact that in Split and nearby Trogir we have all at once a whole little line-up of artistic personalities with works of authenticated authorship.

Also to be considered are certain issues of the technique of design and assembly, the original position and function of the door, its relation to the original portal of Diocletian's Palace, its overall appearance, and the sources of certain motifs and styles.

Joško Belamarić graduated from the *Lyceum Classicum* in Split and the cross-departmental studies in Art History and Musicology at University of Zagreb where he then received his MA and PhD degrees. From 1979, he was an employee of the monument protection services in Split and, in period 1991-2009, the director of the Regional Office for Monument Protection in Split (today's Conservation Department of the Ministry of Culture). Since 2010, he has been employed at the Institute of Art History, as the head of newly established Cvito Fisković Center in Split. He is also a Professor at the Department of Art History, University of Split.

He has published a number of books and a series of articles and studies on the topic of urban history of Dalmatian cities and Medieval and Renaissance art. He became known to the public for his conviction that monuments, or works of art, can be understood and interpreted only in the fullness of their cultural context. The best evidence of this viewpoint is the exhibitions he put on, of which it is enough to mention the first – »The Blaca Hermitage on Brač« (1981) and the last – »Dalmatinska Zagora, an Unknown Land« (2007) or perhaps the exhibition »From Palace to City« (1997). As the editor of the exhibition »Tesori della Croazia« (Venice 2001) he won the award »Vicko Andrić« for the national conservation enterprise of the year. He also headed the team in charge of restoring the Renaissance Chapel of Blessed John at Trogir cathedral (»Europa Nostra«, an award by the Council of Europe, 2003).

Bibliography link: <http://www.ipu.hr/suradnici/znanstvenici/62/Josko-Belamarić>

Radoslav Bužančić
(Konzervatorski odjel Ministarstva kulture u Splitu)

ANDRIJA BUVINA I RADOVAN
PORUKA SPASENJA NA PORTALIMA SPLITSKE
I TROGIRSKE PRVOSTOLNICE

Na mjestu romaničkih vratnica majstora Buvine postojale su ranije stare vratnice splitske prvostolnice, koje su, sudeći po vremenu nastanka i proporcijama vrata, morale biti jednako impresivne, a bile su izrađene, po svojoj prilici, od drveta i metala, poput vratnica Sv. Sabine u Rimu. Nove vratnice splitske prvostolnice, koje je točno u podne, na Dan sv. Jurja 1214., blagoslovio splitski nadbiskup Bernard, izdjelao je od raznih vrsta drva domaći majstor Andrija Buvina. Za njihovu izradu koristio je drvo hrasta, rogača i oraha, kako bi u njemu izrezbario dvadeset osam prizora iz Kristova života, uklađena u okvire bogato ukrašene pletrom. To je ujedno i prvi poznati autorski opus nekog hrvatskog umjetnika. Zbog ekspresivnosti prikaza na drvorezima Buvininih vratnica, one se ubrajaju među najznačajnija ostvarenja hrvatske romaničke umjetnosti. Razlog zbog kojega su stare vratnice zamijenjene novima nije bio estetske, već teološke naravi, a cilj njihova postavljanja na vrata prvostolnice bio je objava istinskog Evanđelja cijelom puku i svima koji pristupaju božjem hramu. Poruka s vratnica bila je upućena prvenstveno građanima Splita, kako onima učenicima, tako i onima kojima je slika govorila više od riječi.

Vrijeme nastanka Buvinina djela nije bilo doba stabilnosti i mira. Stoljeće koje je prethodilo ovom događaju bilo je burno. Europu su potresali vjerski ratovi, križarski pothvati na Bliskom istoku stvorili su vazalna kraljevstva oko Jeruzalema kao novog središta, a Hrvatskom je na kratko zavladao bizantski car Emanuel iz dinastije Komnen, porazivši hrvatsko-ugarskog kralja Belu u bitki kod Sirmija. Emanuel je kralju oteo dijelove Hrvatske, Dalmaciju i Bosnu, te zagospodario istočnim Sredozemljem, tako da su se ponovno pod istim vladarskim žezlom našli Split i udaljeni krajevi Male Azije: Cipar, armensko kraljevstvo Cilicija i Antiohija. Doticaj s istokom zapadu je donio hereze, od kojih je najpogubnija bila katarska. Uskoro je i cijela Europa bila u plamenu vjerskih sukoba. Nasuprot benediktinskom redovništvu, zatvorenom u zidove moćnih opatija, u prvoj polovici 13. st. nastaju samostani prosjačkih redova koje su širili braća, sljedbenici sv. Franje i sv. Dominika.

Bio je to program pape Inocenta III., najmoćnijeg pape srednjega vijeka, učenog pisca, pravnika i teologa, koji je potvrdio prosjačke redove, ojačao crkvenu državu i započeo obračun s hereticima. Njegov propovjednički program temeljio se na propovijedanju Spasenja. Skolastički soterološki filozofski projekt nastavio se i u drugim ostvarenjima romaničke umjetnosti Splita prve polovice 13. st, na zvoniku i propovjedaonici. Iste su prilike obilježile i trogirsku Crkvu, tijesno povezanu sa Splitom kroz osobu biskupa Treguana, Bernardova učenika. Portal trogirске katedrale majstora Radovana remek-djelo je koje dovršava ovaj golemi

Radoslav Bužančić
(Conservation Department of the Ministry of Culture in Split)

ANDRIJA BUVINA AND RADOVAN
THE MESSAGE OF SALVATION ON THE PORTALS OF THE SPLIT
AND TROGIR CATHEDRALS

On the site of the Romanesque doors of Master Buvina there once stood the old doors of the Split cathedral, which, judging from the time of origin and the proportions of the aperture, must have been just as impressive, and were probably made out of wood and metal like the door of St Sabina in Rome. The new doors of Split Cathedral, which precisely at noon on St George's Day in 1214 were blessed by Archbishop of Split Bernard were made out of various kinds of wood by the local master craftsman Andrija Buvina. For their making, he used oak, carob and walnut wood, so as to carve into them twenty eight scenes from the life of Christ fitted into frames that were richly ornamented with interlacing. This is also the first work by any Croatian artist that we know of. Because of the expressiveness of the depictions in the carvings of Buvina's doors, they are counted among the most important productions of Croatian Romanesque art. The reason for the old doors being replaced with the new was not aesthetic, but theological in nature; the objective of their being placed on the door of the cathedral was the revelation of the genuine Gospel to the whole of the folk and to all who approached the divine temple. The message of the doors was addressed primarily to the citizens of Split, both the lettered and those to whom pictures spoke louder than words.

The time in which Buvina's work was created was not an era of stability and tranquillity. The proceeding century had been turbulent indeed. Europe had been shaken by wars of religion, the exploits of the Crusaders in the Near East created vassal kingdoms around Jerusalem, the new centre, and for a brief time Croatia was ruled by the Byzantine Emperor Emanuel from the house of Comnenus, who defeated the King of Hungary-Croatia Bela in a battle by Sirmium. Emanuel took from the king parts of Croatia, Dalmatia and Bosnia, and ruled the eastern Mediterranean. Once again, then, Split was under the sceptre of the ruler of the distant regions of Asia Minor – of Cyprus, the Armenian kingdom of Cilicia and Antioch. Contact with the east brought heresy to the west, the most dangerous of which was the Cathar heresy. Soon the whole of Europe was caught up in the flames of religious controversy. In contrast to the cloistered life of the Benedictine monks behind the walls of their mighty abbeys, in the first half of the 13th century the monasteries of the mendicant orders were created, spread by the friars, follows of St Francis and St Dominic.

This was the programme of Pope Innocent III, the strongest pope of the Middle Ages, learned writer, lawyer and theologian, who confirmed the mendicant orders, strengthened the ecclesiastical state and started to settle accounts with the heretics. His preaching programme was based on the preaching of Salvation. The scholastic

umjetnički splitsko-trogirski eksperiment. Izvorni raspored trogirskog portala, kao i pitanje je li uopće bio dovršen, nije moguće u potpunosti pretpostaviti. Prodor Tatara promijenio je sliku Hrvatsko-Ugarskog Kraljevstva i označio kraj uspona kraljevske loze Arpadovića. Percepciji izvornog portala trogirske prvostolnice treba prethoditi hipotetička rekonstrukcija predvorja katedrale Radovanova doba. Ono je bilo znatno manje od današnjega, koje je na tom mjestu podignuto početkom 14. stoljeća, veliko tek toliko da natkrije ulaz u crkvu pred glavnim brodom poput sličnih predvorja romaničkih katedrala s druge strane Jadrana, u Modeni, Bologni i Ferrari.

Njegov se izgled donekle može usporediti s monumentalnim prolazom u podnožju zvonika splitske katedrale koji je započet gotovo istovremeno s trogirskim.

Radoslav Bužančić rođen je 1958. godine u Splitu, gdje je završio Klasičnu gimnaziju. Diplomirao je 1983., magistrirao 1996. i doktorirao 2008. na Arhitektonskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Od 1984. godine konzervator je Regionalnog zavoda u Splitu. U Konzervatorskom odjelu Ministarstva kulture u Splitu radi do 2006., kada osniva Konzervatorski odjel Trogir i postaje njegovim prvim pročelnikom. Od 2010. godine pročelnik je Konzervatorskog odjela u Splitu. Voditelj je brojnih konzervacija i obnova u gradovima Dalmacije, od Splita, Dubrovnika, Trogira do Zagore i otoka Brača, Hvara, Visa i Šolte. Za neke od njih nagrađen je odlikovanjima i prestižnim nagradama u Hrvatskoj i u svijetu, poput Europa Nostra Award 2002. za restauraciju Firentinčeve kapele sv. Ivana u trogirskoj katedrali.

Zajedno sa suradnicima, upisao je Trogir 1997. i Stari Grad 2008. godine na listu svjetske baštine UNESCO-a. Predavao je Povijest arhitekture na Umjetničkoj akademiji u Dubrovniku i na Filozofskom fakultetu u Splitu. Autor je brojnih znanstvenih radova iz područja kasnoantičke, srednjovjekovne i renesansne arhitekture. Sudionik je brojnih znanstvenih međunarodnih skupova u Hrvatskoj i u inozemstvu.

soteriological philosophical project continued in other productions of Romanesque art in Split in the first half of the 13th century, in the bell tower and the pulpit. The same circumstances also left their mark on the church in Trogir, closely connected with Split through the person of the bishop, Treguan, who was Bernard's pupil. The portal of Trogir Cathedral by Master Radovan is the masterpiece that concludes this vast artistic experiment of Split and Trogir. The original arrangement of the Trogir portal, and the question as to whether it was finished at all, cannot be entirely presumed. The inroads made by the Tartars changed the nature of the Kingdom of Hungary-Croatia, and marked the end of the rise of the royal line of the Arpáds. Any perception of the original portal of Trogir Cathedral has to be preceded by a hypothetical reconstruction of the forecourt of the Cathedral of Radovan's time. It was considerably smaller than that of today, put up on the site in the early 14th century, just big enough to cover the entrance into the church in front of the nave like similar forecourts of Romanesque cathedrals on the other side of the Adriatic, in Modena, Bologna and Ferrara.

Its appearance can to an extent be compared with the monumental passage at the foot of the bell tower of Split Cathedral, which was started practically at the same time as that in Trogir.

Radoslav Bužančić was born in 1958 in Split, where he went to the Classics High School. He took his first degree in 1983, his master's in 1996 and earned a doctorate in 2008 at the Architecture Faculty of Zagreb University.

From 1984 he was conservator in the Regional Institute in Split. He worked in the Conservation Department of the Ministry of Culture in Split until 2006, when he founded the Conservation Department in Trogir, becoming its first head. Since 2010 he has been head of the Conservation Department in Split. He has headed numerous conservation and renovation operations in the cities of Dalmatia, in Split and Dubrovnik, Trogir and Zagora, the islands of Brač, Hvar, Vis and Šolta. For some of these he has been rewarded with decorations and prestigious prizes in Croatia and abroad, like the »Europa Nostra« Award in 2002 for the restoration of the Niccolò di Giovanni Fiorentino Chapel of St John in Trogir Cathedral.

Together with associates, he was instrumental in having Trogir (1997) and Stari Grad on Hvar (2008) placed on UNESCO's World Heritage List. He has lectured in architectural history at the Art Academy in Dubrovnik and the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split. He has written numerous scientific papers in the area of architecture from Late Antiquity, the Middle Ages and the Renaissance. He has taken part in numerous international scholarly conferences in Croatia and abroad.

Gaetano Curzi
(Sveučilište Chieti u Pescari)

SREDNJOVJEKOVNA DRVENA VRATA U SREDIŠNJOJ ITALIJI: PONOVO RAZMATRANJE

U dvanaestom stoljeću, između Lazia i Abruzzija izrađivana su izrezbarena i oslikana drvena vrata, ikonostasi, oltari i kovčezi, koji su vjerojatno nastali u skladu s tradicijom koja se razvila u prethodnom stoljeću u Monte Cassinu tijekom radova koje je podržavao opat Desiderius.

Analiza ovih djela, povezana s nedavnim otkrićima – posebno drvenih vrata grčke opatije u Grottaferrati, crkve Santa Maria in Cellis (u blizini Carsolija) te crkve svetog Petra u Albi (u blizini drevnog grada Alba Fucens) – otvara nam zanimljive mogućnosti, pogotovo o bliskim odnosima grada Splita i Italije tijekom tog razdoblja.

Natpisi na dvije Madone iz Umbrije iz druge polovice trinaestog stoljeća također nam omogućavaju ponovno razmatranje uloge slikara koji su oslikavali drvene skulpture.

Gaetano Curzi izvanredni je profesor na Odsjeku za srednjovjekovnu povijest umjetnosti na Sveučilištu Chieti u Pescari.

Diplomirao je 1991. godine, dobio diplomu višeg akademskog stupnja 1994., te doktorirao 1999. na sveučilištu La Sapienza u Rimu. Također je dobitnik stipendija za rad u Londonu, Münchenu i Chietiju.

Od 1990. do 1999. godine radio je na Enciklopediji srednjovjekovne umjetnosti (*Enciclopedia dell' Arte Medievale*) koju je objavio *Istituto della Enciclopedia Italiana*.

Kao povjesničar umjetnosti u *Museo Nazionale di Capodimonte* u Napulju radio je od 1999. do 2002., a otada pa do 2011. Bio je znanstveni savjetnik i istraživač za područje srednjovjekovne povijesti umjetnosti, prvo na Sveučilištu Chieti u Pescari, a zatim na Sveučilištu u Sieni.

U uže područje njegova interesa spadaju Rim u doba srednjeg vijeka, križarska umjetnost, templari, drvene skulpture, Giotto, te anžuvinsko slikarstvo u Apuliji.

Gaetano Curzi
(University of Chieti-Pescara)

MEDIEVAL WOODEN DOORS IN CENTRAL ITALY:
A RECONSIDERATION

In the twelfth century, between Lazio and Abruzzi, were made carved and painted wooden doors, iconostasis, altars and chest, according to a tradition probably developed in the previous century in Monte Cassino during the works promoted by the abbot Desiderius.

The analysis of these works, especially the wooden doors of the Greek abbey at Grottaferrata, Santa Maria in Cellis (near Carsoli) and San Pietro in Albe (near Alba Fucens), related to recent discoveries, provides a framework of considerable interest, also in the light of the close relationship between Split and Italy in this period.

The inscriptions in two Umbrian Madonnas of the second half of the thirteenth century also allow some considerations on the role of the painters in wooden sculpture.

Gaetano Curzi is Associate professor of Medieval Art History at University of Chieti-Pescara.

He took a degree (1991), a post lauream certificate (1994) and a PHD (1999) in the University of Rome »La Sapienza« and he had scholarships to work in London, Munchen and Chieti.

From 1990 to 1999 he worked in the staff of *Enciclopedia dell' Arte Medievale* published by Istituto della Enciclopedia Italiana.

From 1999 to 2002 he worked like Art Historian in »Museo Nazionale di Capodimonte« in Naples.

From 2002 to 2011 was Full Researcher in Medieval Art History, before at University of Chieti-Pescara and then at University of Siena.

His research interests include Rome in the Middle Ages, Crusader Art, Templar Order, Wooden Sculpture, Giotto and Angevin Painting in Puglia.

Franko Ćorić
(Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

BUVININE VRATNICE – JEDINSTVENO SVJEDOČANSTVO PROMJENE TEORIJSKE PARADIGME ZAŠTITE SPOMENIKA

Monumentalne romaničke vratnice splitske katedrale, djelo majstora Andrije Buvine iz 1214. godine, restaurirane su 1908. godine. Restauriranje jednoga od najvažnijih djela srednjovjekovne skulpture u Dalmaciji, kao i jednog od naših u europskom kontekstu poznatih spomenika, imalo je, zajedno s očuvanjem stare biskupske palače, odlučujući utjecaj za prevagu novih načela zaštite spomenika u Splitu i u Austro-Ugarskoj Monarhiji.

U svom djelu *Moderni kult spomenika, njegova bit, njegov postanak* Alois Riegl je definirao *starosnu vrijednost* kao promjene prouzročene atmosferilijama i upotrebom, uključujući i patinu, necjelovitost, gubitak oblika i boje te ju je proglasio osnovom novog pristupa zaštiti kulturne baštine. On je započeo novo poglavlje u povijesti zaštite povijesnih i umjetničkih spomenika u Austro-Ugarskoj Monarhiji i u njemačkom govornom području.

Najproblematičnijim dijelom intervencija stilskih restauratora smatrao je njihovu sklonost ispravljanju svih tragova prirodnog propadanja i ponovnoj uspostavi cjelovitosti s obzirom na pretpostavljeno *izvorno stanje*. Stilski restauratori 19. stoljeća bili su uglavnom umjetnici: arhitekti, kipari ili slikari. Riegl je vjerovao da umjetnik u intervenciji u spomenik može sudjelovati samo ako je on ujedno i povjesničar ili tehnički obrazovan, ako ima jaki smisao za povijest i povijesnu savjest te ako je u stanju potisnuti instinkt ispravljanja tragova starenja. U skladu s Rieglomim konceptom zaštite kulturne baštine, ključne osobe intervencija na Buvininim vratnicama bili su povjesničar umjetnosti i glavni konzervator drugog odjeljenja Središnjeg povjerenstva – Max Dvořák i tehničar, profesor na Školi za drvenu tehnologiju u Chrudimu u Češkoj, Anton Švimberský.

M. Dvořák je osmislio smjernice za intervenciju koje su poštovale očuvanje Riegllove *starosne vrijednosti* te naglasio kako je tijekom rada na vratnicama bitno »nepatvoreno, ali popravljeno očuvati gotovo sve što je ostalo sačuvano od divnih vratnica«. Značilo je to zadržavanje alteriranog materijala uz uklanjanje uzroka propadanja te strukturalno učvršćivanje vratnica. Valjalo je ukloniti potpuno propale dijelove, ne rekonstruirati, olabavljene dijelove popraviti i učvrstiti te zaustaviti širenje crvotočine. A. Švimberský, kao ondašnji stručnjak za obradu drveta, prema romaničkim se vratnicama odnosio kao predmetu koji je još u funkciji. Njegov posao, obavljen u nekoliko mjeseci, ne bi u svim aspektima odgovarao suvremenim standardima konzerviranja, no on je zaustavio propadanje. Rastavio je vratnice, očistio ih, impregnirao te svaki komad drveta petrificirao vrućim terpentinom. Iako su postojali tragovi, odustalo se od rekonstruiranja polikromije jer bi to bilo preproizvoljan i preumjetnički zahvat.

Franko Ćorić

(Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb)

THE BUVINA DOORS - A UNIQUE TESTIMONY TO THE PARADIGM SHIFT IN THE THEORY OF MONUMENT PROTECTION

The monumental Romanesque doors on Split Cathedral, the work of Master Andrija Buvina of 1214, were renovated in 1908. The renovation of one of the most important artefacts of mediaeval Dalmatian sculpture, and a well-known monument even in European terms, in conjunction with the preservation of the old bishop's palace, had a decisive effect in bringing in the dominance of new principles of monument protection in Split as well as in the Austro-Hungarian Monarchy at large.

In his 1903 work *The modern cult of monuments: its character and its origin* Alois Riegl defined the *age value* as changes caused by weathering and use over time, including the patina of age, the lack of integrity and the tendency of form and colour to dissolve and proclaimed it the basis of the new approach to the protection of the heritage. He opened a new chapter in the history of the preservation of historic and artistic monuments in the Austrian-Hungarian Monarchy as well as in the germanophone countries.

He considered the tendency of stylistic restorers to correct all traces of natural decay and re-establish an integrity that corresponded to the assumed original intentions to be the most problematic part of their interventions. The restorers of the 19th century were mostly artists: architects, sculptors or painters. Riegl believed that an artist could participate only if he was also a historian or technician and if he had a strong sense of history and a historical conscience, and if he was able to suppress his instinct to correct the signs of aging. In line with the Riegl concept of the protection of cultural heritage, the key figures in the renovation of the Buvina doors were an art historian, the chief conservator of the Second Department of the Central Commission, Max Dvořák and a technician, teacher at the Wood Processing School in Chrudim, Bohemia – Anton Švimberský.

Dvořák developed renovation guidelines that respected the principle of preservation of the *age value* as described by Alois Riegl and stresses that while working on the doors it was essential to »preserve, unfalsified but repaired, almost everything that remains of the marvellous doors«. That meant keeping the altered material that was present, with technical interventions to remove the source of deterioration and to strengthen the historic monument structurally. The damage had to be removed without additions, the loose parts repaired and consolidated, and the spread of worm-holes stopped. Anton Švimberský, an expert for wood processing of his time treated the Romanesque doors as a wooden object that was still serving its purpose. His work, done in few months, would not always comply with the contemporary standards of preservation, but they did stop the deterioration. He disassembled the doors, cleaned, impregnated and petrified with hot turpentine

Budući da su generacije članova i konzervatora Središnjega povjerenstva bile zagovornici stilskeg restauriranja, primjena novih načela naišla je na otpor. Dvořák je također odlučio da će potpuno propale dijelove najoštećenijih greda zamijeniti novim, jednostavnima i glatkima koje će gledatelju davati jasnu informaciju da je dio vratnica nepovratno izgubljen. Lokalna zajednica tomu se protivila te inzistirala da se na najdonje grede ugravira motive analogne onima na vratnicama. Doznavši za rezbarene najdonjih greda, Dvořák je zaustavio radove i došao na lice mjesta. Odlučio je da se novoizrezbarene dijelove prekrije glatkim daskama. Poslije su te daske uklonjene i danas su vidljive intervencije Švimberskoga u skladu sa željom lokalne zajednice. Kontrast alteriranih i istrošenih, ali konsolidiranih i konzerviranih površina te novoizrezbarenih najdonjih dijelova desne vratnice svjedoči o suprotstavljanju dvaju koncepata zaštite spomenika početkom 20. stoljeća.

Franko Ćorić rođen 1976. godine, student povijesti umjetnosti i njemačkog jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu od 1994. do 2001., nakon poslijediplomskog studija povijesti umjetnosti, smjer zaštita spomenika kulture, na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, koji je završio 2004., prelazi na doktorski studij bez izrade magisterija 2005. i u prosincu 2010. brani doktorat pod mentorstvom dr. sc. Zlatka Jurića, s temom o ustroju, normativima i djelovanju bečkog C. kr. Središnjeg povjerenstva u Istri i Dalmaciji od 1850. do 1918.

Na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu od 2004. godine je asistent, a od 2011. viši asistent. Njegovi su znanstveni interesi povijest i teorija zaštite kulturne baštine, veze s njemačkim govornim područjem te suvremena konzervatorska i restauratorska djelatnost.

Kontakt: fcoric@ffzg.hr

each of the wooden elements. Although traces existed, the polychromy of the doors was not to be reconstructed, because it would have been too arbitrary and artistic.

The application of the new principles met with resistance, as generations of members and conservators of the Central Commissions were advocates of the stylistic restoration. Dvořák also decided that the rotten pieces of the most damaged boards should be replaced with simple smooth ones giving to the viewer clear information that a part of the doors was lost. The local community opposed and insisted that the bottom parts be replaced with new boards that would feature motifs analogous to those on the leaves of the door. Having learned about the engraving of the bottom-most boards, Dvořák suspended the works and visited the site. The newly engraved planks had to be covered with smooth planks. Later, these planks were removed and nowadays the interventions of Švimberský, who acted in accordance with the will of the local community, are visible again. The contrast of the weathered and used, but preserved surface, and the engraved boards of the bottom-most part of the right hand leaf testify to the opposition of two concepts of monument protection at the beginning of the 20th century.

Franko Ćorić was born in 1976, undergraduate studies in art history and German language and literature at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb 1994-2001; graduate course in art history, specialising in the conservation of the cultural heritage, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb 2002-2004; postgraduate study (doctoral level) 2005-2010, in 2010 defended a dissertation on organisation, regulations and activities of the Viennese Imperial and Royal Central Commission in Istria and Dalmatia from 1850-1918; from 2004 on teaching assistant at the department of art history, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb.

Scientific interests: history and theory of protection and conservation of the cultural heritage, links to German speaking countries, contemporary conservation issues.

Contact: fcoric@ffzg.hr

Emanuela Elba
(Sveučilište u Bariju)

SLIKE PO MODELU. ŽIVOT ISUSA KRISTA U SLIKARSTVU
I U UMJETNIČKIM PREDMETIMA LUKSUZNE OBRADE
NA JADRANU IZMEĐU 11. I 13. STOLJEĆA

Umjetnički predmeti luksuzne obrade i rukopisi s minijaturama predstavljaju izravan i učinkovit način prijenosa ikonografskih modela. Posebice na području Jadrana, gusta mreža odnosa koja je u razdoblju od 11. do 13. stoljeća obostrano vezivala dvije obale, desetljećima je omogućavala neprekidnu razmjenu predmeta, ideja i znanja, te su se s jedne obale na drugu širili figurativni prototipi, zapadnjački i oni istočnjački.

Ovaj rad ima za cilj ispitati dinamiku i način razmjene ikonografskih tema Kristova života u Dalmaciji – gdje je jedan od važnih prikaza tih tema ostvaren u djelu majstora Buvine u Splitu. U radu se polazi od propitivanja i sustavnog uspoređivanja posebnih kategorija svjedočanstava, od zidnog slikarstva, Evanđelja s minijaturama do pločica od bjelokosti.

Emanuela Elba rođena je 1976. godine u Putignano, Bari, u Italiji. Nakon što je diplomirala povijest umjetnosti na Sveučilištu u Bariju, na istom je sveučilištu i doktorirala na temu »Povijest komparativne umjetnosti, civilizacije i mediteranskih kultura« (*Storia dell' arte comparata, civiltà e culture dei paesi del Mediterraneo*).

Godine 2003. specijalizirala je arhivistiku, paleografiju i diplomatske studije.

Od 2001. do 2005. godine obnašala je dužnost asistenta na Odsjeku za povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Bariju, kao stručnjak na području povijesti srednjovjekovne umjetnosti i minijatura, te je radila kao suradnica na nekoliko projekata u vezi s baštinom Apulije i južne Italije, kao i s odnosima s ostalim zemljama Jadrana i Mediterana. Od 2001. do 2009. godine za tvrtku »Mirabilia Srl« radila je kao stručnjak za komunikaciju vezanu uz kulturnu baštinu, i to na projektu »Piano di Comunicazione del Patrimonio Culturale Nazionale« (talijansko Ministarstvo kulture), a od 2003. do 2005. godine za tvrtku »Nuova Comunicazione Spa« posvetila se projektu »Tecnologie Innovative per la Valorizzazione e Fruizione dei Beni Culturali« (M.I.U.R. – talijansko Ministarstvo prosvjete, sveučilišta i istraživanja).

Od 2002. do 2005. godine provodila je istraživanja za projekt pod nazivom *Culto e Iconografia dei Santi in Puglia* koji je koordinirala profesorica Maria Stella Calò Mariani (Sveučilište u Bariju), te je surađivala na mnogim uredničkim projektima.

Predmet povijest umjetnosti predaje u gimnaziji od 2005. godine. Kao izvanredni profesor, od 2007. godine predaje predmet pod nazivom Povijest minijaturnog slikarstva na Sveučilištu u Bariju. Godine 2008. odobrena joj je stipendija za istraživanje koju je iskoristila za proučavanje iluminacija na rukopisnim knjigama južne Italije, povezanima s nastankom Svete Zemlje iz vremena križarskih ratova.

Od 2009. godine surađuje s Odsjekom za povijest umjetnosti Sveučilišta u Cassinu.

Sudjelovala je na brojnim međunarodnim konferencijama i objavila nekoliko znanstvenih radova o umjetnosti i kulturi južne Italije te o baštini kurzivnog oblika latinice srednjega vijeka (beneventana) u Dalmaciji.

Svoju prvu monografsku studiju, pod nazivom *Miniatura in Dalmazia. I codici in Beneventana (XI-XIII secolo)*, objavila je 2011., u izdanju kuće Congedo Editore, Galatina.

Emanuela Elba
(University of Bari)

IMMAGINI A MODELLO. IL CICLO DELLA VITA DI CRISTO
NELLA PITTURA E NELLE ARTI Suntuarie
DELL'AREA ADRIATICA TRA XI E XIII SECOLO.

I manufatti dell'arte suntuaria e i manoscritti miniati costituiscono un immediato ed efficace veicolo di trasmissione dei modelli iconografici, in quanto oggetti facilmente trasportabili. Nell'area adriatica, in particolare, la fitta rete di relazioni che nei secoli centrali del Medioevo, dall'XI al XIII, legò a filo doppio i litorali delle due sponde, favorì per decenni, attraverso lo scambio ininterrotto di oggetti, idee e maestranze, la diffusione da una costa all'altra dei prototipi figurativi di matrice sia occidentale che orientale. L'intervento si propone di indagare nello specifico le dinamiche e le modalità che interessarono la circolazione dei temi iconografici della vita di Cristo in Dalmazia – dove trovarono singolare affermazione nella porta realizzata dal maestro Buvina a Split – partendo dall'esame e dal confronto sistematico di alcune specifiche categorie di testimonianze, da quella delle pitture murarie agli Evangelieri miniati, alle tavolette eburnee.

Emanuela Elba was born in 1976 in Putignano, Bari (Italy). After obtaining her Bachelor degree in History of Art at the University of Bari, gained her PhD in »Storia dell'arte comparata, civiltà e culture dei paesi del Mediterraneo« (History of Comparative Art, Civilization and Mediterranean Cultures) at the same University. In 2003 she also specialized in archive-keeping, paleography and diplomatic studies. From 2001 to 2005, held the position of teaching assistant at the Art History Department, Faculty of Humanities and Philosophy, University of Bari as an expert of History of Medieval Art and Miniature Painting and collaborated on several projects related to Apulian and South Italian Heritage and the relationships with the other Adriatic and Mediterranean countries. Worked as an expert of communication of Cultural Heritage from 2001 to 2009 at the company Mirabilia Srl for the project »Piano di Comunicazione del Patrimonio Culturale Nazionale« (Italian Ministry of Culture), and from 2003 to 2005 at Nuova Comunicazione Spa for the project »Tecnologie Innovative per la Valorizzazione e Fruizione dei Beni Culturali« (M.I.U.R., Italian Ministry of Education, University and Research).

From 2002 to 2005 conducted research for the project »Culto e Iconografia dei Santi in Puglia« coordinated by Professor Maria Stella Calò Mariani (University of Bari), and collaborated to many editorial projects. Since 2005 has been teaching History of Art at the Italian Upper Secondary School. Since 2007, has been teaching History of Miniature Painting at the University of Bari as a contract professor. In 2008 was granted a research scholarship that she devoted to the study of illuminated manuscripts of South Italy linked to the production of the Holy Land from the time of the Crusades. Since 2009 has also collaborated with the History of Art Department of the University of Cassino.

Participated to many international conferences and published several papers on the art and culture of South Italy and heritage of Beneventan manuscripts in Dalmatia. In 2011 published her first monographic study *Miniatura in Dalmazia. I codici in Beneventana (XI-XIII secolo)*, published by Congedo Editore, Galatina.

Igor Fisković
(Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

ROMANIČKA SKULPTURA IZ DUBROVAČKE KATEDRALE

U izlaganju ću predočiti neke od rezultata pregleda građe otkrivene pri iskopavanjima ruševina dubrovačke katedrale, okončanima već davne 1979. godine. Uslijed nestanka dvojice voditelja rečenog arheološkog zahvata – pok. Josipa Stošića i pok. Ivica Žile, ta je građa ostala neproučena u teško dostupnim prostorima nad svodom južne lađe barokne katedrale. Moglo bi se osuditi stanje kojemu su tu prepušteni nebrojeni fragmenti kamene i mramorne plastike te nepregledna količina krhotina žbuke s oslicima iz nedokumentiranih slojeva iskopina, ali to ostavljam po strani. Ovdje želim ukazati tek na birane vrijednosti toga materijala, poglavito na ulomke skulpture nastale u širem razdoblju iz interesa ovoga simpozija.

Ključno je da zanemareni likovno-plastički ulomci potvrđuju i proširuju znanja o gradnji čuvene romaničke katedrale sv. Marije Velike u Dubrovniku, a na prvom je mjestu sudjelovanje umjetnika iz Apulije. Prema arhivskoj vijesti, naime, 1199. i 1200. godine Eustazije iz Tranija radio je kao njezin protomagister, zapisan i kao sin protomagistera Bernarda iz Barija a bez preciziranja udjela. Raskrila ga je, međutim, neotklonjiva sličnost reljefa »Jakovljeva sna«, podudarnoga s reljefima na portalu katedrale u prekomorskom Traniju, i o tome se pisalo više puta. Sada je u Dubrovniku na svjetlo dana izišao još i fragment figure Krista na prijestolju, nalik inima iz luneta portala francuskih katedrala sa sadržajem Posljednjeg suda. Inače je ta ikonografska tema bila slabo zastupljena u talijanskoj romanici pa njezina pojava na ovome reljefu, kao i vrsnoća kiparske obrade detalja, svjedoče ispravnost teza o vezama umjetnosti Burgundije i Apulije, odsada čvršće i južne Hrvatske kao karike lanca na putu k Svetoj Zemlji.

Osim toga, iz prežitaka kamenog uresa Katedrale, nekoć isticane »najljepšom u Iliriku«, a razorene potresom 1667. godine, izišao je na vidjelo popriličan broj ulomaka drugačije obrade. Razabiru se na njima natprosječne vrsnoće ruku nekoliko kipara iz 13. stoljeća, što je značajan prilog općem poznavanju onodobne likovne kulture na istočnom Jadranu. U njezinoj su podlozi imena inače nepoznatoga Paskvala, vjerojatno stranoga roda, kao i drugdje neosvjedočenoga Damjana Rabljanina, koje je iznjedrio dubrovački arhiv, skupa s nekolicinom Venecijanaca na dužnostima protomajstora do sredine 14. stoljeća, kad katedrala bijaše dovršena. Iz svih su pak nalaza naročite pozornosti vrijedni, koliko figuralni, toliko ornamentalni motivi koji jamče punu uklopljenost dubrovačkog središta u putanje umjetničke razmjene s Italijom i s ostalom Dalmacijom, pa i Splitom na značajnome mjestu. Stoga ću ih pokazati uz kratku analizu, makar oštećenja većine ne omogućavaju detaljnije zaključke o izvornim im položajima i namjenama u sklopu romaničke arhitekture nastale ugledom na znamenite monumentalne crkve iz Apulije.

Igor Fisković

(Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb)

ROMANESQUE SCULPTURE FROM DUBROVNIK CATHEDRAL

The paper will present some of the results of examinations of material found in the excavations of the ruins of Dubrovnik Cathedral, digs finished long ago in 1979. As a result of the loss of the two leaders of this archaeological operation, Josip Stošić and Ivica Žile, this material has remained unstudied, in the highly inaccessible spaces over the vaults of the southern aisle of the Baroque cathedral. It might be possible to condemn the conditions to which countless fragments of stone and marble architectural decoration and an immense amount of fragments of plaster with paintings from undocumented strata of the dig have been consigned, but I shall leave that aside. Here I would like to draw attention only to the superior values of this material, particularly fragments of sculpture created in the general period of interest to this symposium.

It is crucial that the neglected visual and sculptural fragments confirm and expand the knowledge of the building of the celebrated Romanesque cathedral of St Mary the Great in Dubrovnik, and above all, the fact of the participation of artists from Apulia. According to the archival information, that is, in 1199 and 1200 Eustasius from Trani worked as its master builder. He was also entered down as the son of master builder Bernardo of Bari, but the share of his hand was not made precise. He was revealed, however, by the undeniable similarity of the relief of *Jacob's Dream*, similar to the reliefs on the portal of the cathedral in Trani, the other side of the sea, which has been written of several times. Now, a fragment of the figure of Christ on the Throne has also come to light, like others from the lunettes of the portals of French cathedrals showing the Last Judgement. This iconographic theme was actually little represented in Italian Romanesque, and its appearance on this relief, and the excellence of the sculptural working of details, witnesses to the correctness of the claims that there were links between Burgundy and Apulia, and now more strongly Croatia, as a link in the chain onwards to the Holy Land.

Apart from that of the survivals of the stone decorations of the cathedral that was once said to be »the finest in Illiricum« and that was destroyed in the earthquake of 1667, a fair number of fragments of a different kind of workmanship have come into view. Above-average qualities of the hands of several sculptors of the 13th century can be discerned on them, which is an important contribution to the general understanding of the visual culture in the eastern Adriatic of the time. Behind it are the names of the otherwise unknown Pasquale, probably of foreign birth, and the otherwise unrecorded Damian of Rab, thrown up by the Dubrovnik archives, together with a few Venetians serving as master builders up to the middle of the 14th century, when the Cathedral was finished. Of all the finds however, special attention needs devoting to figurative as well as ornamental motifs that guarantee that the Dubrovnik milieu was fully incorporated in the paths of artistic exchange

Igor Fisković, rođen u Orebićima, školovao se u Splitu i u Zagrebu, gdje je na Filozofskom fakultetu ritmički napredovao do redovnog profesora u trajnome zvanju. Sudjelovao je na mnogim znanstvenim skupovima, a predavao i u stranim zemljama. Obavljao je brojne dužnosti u struci, te od 1992. do 1996. godine bio ravnatelj Zavoda za zaštitu spomenika u Dubrovniku. Usporedno je od 1964. aktivan u znanstvenim istraživanjima s temama iz razdoblja od kasne antike do renesanse i manirizma.

Proučavao je urbanizam i prostornu organizaciju naše obale, ponajviše arhitekturu i skulpturu te slikarstvo, bavio se problemima iz arheologije i ikonografije, kao i povijesti kulture, te vodio velike izložbe spomenika na hrvatskom tlu. Njegova bibliografija sadrži više od 400 naslova, a za svoj rad dobio je niz priznanja i nagrada. Godine 2004. postao je redoviti član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

with Italia, and with the rest of Dalmatia, including Split, which had an important place. Accordingly I shall show them together with a brief analysis, although the damage to most of them does not allow any more detailed conclusions about their original positions and purposes as part of the Romanesque architecture created on the model of the celebrated monumental churches of Apulia.

Igor Fisković was born in Orebić, was educated in Split and in Zagreb, where, at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, he was rhythmically promoted to the rank of full tenured professor. He has taken part in many scholarly conferences and given lectures in other countries. He has carried out numerous duties in the discipline; from 1992 to 1996 he was director of the monument protection service in Dubrovnik. In parallel, since 1964 he has been active in scholarly research into topics from Late Antiquity to the Renaissance and Mannerism.

He has studied the urban planning and design and spatial organisation of the Croatian coastline, mostly architecture and sculpture, and has dealt with problems from archaeology and iconography, as well as cultural history, has headed major exhibitions of monuments on Croatian ground. His bibliography contains more than 400 titles, and for his work he has received a number of recognitions and prizes. In 2004 he became a fellow of the Croatian Academy of Sciences and Arts.

Judit Gál – Mirko Sardelić
(Budimpešta – Odsjek za povijesne studije HAZU u Zagrebu)

NADBISKUP BERNARD (1200. – 1217.) IZMEĐU MAĐARSKE I SPLITA

Splitski nadbiskup odigrao je posebnu ulogu nakon što je mađarski kralj Koloman osvojio grad 1105. godine. Mađarska kraljevska politika pridavala je veliku važnost odnosima s Crkvom, te je utjecala na izbor nadbiskupa tijekom dvanaestog i trinaestog stoljeća. Nadbiskupi nisu bili samo crkveni vođe i nisu samo igrali važne uloge u svjetovnom životu Splita, već su bili i najizravniji predstavnici kraljeva Mađarske i Dalmacije. Bernard iz Perugie (1200. – 1217.), nadbiskup koji je naručio drvene vratnice splitske katedrale, imao je još osobitiju ulogu od ostalih nadbiskupa. Bio je tutor kralja Emerika, a postao je nadbiskup za vrijeme rata između kralja i njegova brata, kneza Andrije, kad je ovaj potonji vladao Hrvatskom i Dalmacijom. Ovaj rad istražuje Bernardovu dvostruku ulogu između grada i kraljevskog dvora te između kralja Emerika i kneza Andrije.

Judit Gál pohađa doktorski studij na Odsjeku za mađarsku srednjovjekovnu povijest na Sveučilištu Eötvös Loránd u Budimpešti. Završila je preddiplomski studij iz povijesti i latinskog, a diplomirala povijest – Srednjovjekovnu povijest na Sveučilištu Eötvös Loránd, te na sveučilištu Central European University u Budimpešti. Za svoj magistarski rad na Sveučilištu Eötvös Loránd dobila je nagradu »Kubinyi András« koja se dodjeljuje mladim znanstvenicima.

Urednica je godišnjaka i organizatorica godišnje konferencije za studente na doktorskom studiju pri Odsjeku za srednjovjekovne studije na Sveučilištu Eötvös Loránd. Njezino istraživanje usredotočeno je na odnose između Dalmacije i Kraljevine Mađarske u dvanaestom i trinaestom stoljeću. Posebno područje njezina interesa su crkvena i svjetovna integracija Dalmacije u Mađarsku, kraljevska zastupljenost dinastije Arpadovića te društveni i ekonomski aspekti kraljevske politike u Hrvatskoj i Dalmaciji.

Mirko Sardelić znanstveni je suradnik na Odsjeku za povijesne studije na Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti (HAZU). Sve svoje akademske titule dobio je na Sveučilištu u Zagrebu. Bio je gostujući student na doktorskom studiju na Sveučilištu u Cambridgeu (2007. godine), na Sveučilištu u Parizu IV – Sorbonne (2009. godine) te dobitnik Fulbrightove stipendije na Sveučilištu Columbia u Americi (2010./2011.). Njegovi su glavni interesi odnosi između Europe i Azije u kasnom srednjem vijeku, pogotovo utjecaj Mongola i Osmanlija na euroazijskom kontinentu.

Također se bavi istraživanjem crkvene povijesti Splita u trinaestom stoljeću, osobito vezano uz crkvene velikodostojnike od kojih su dvojica napisala neprocjenjivo vrijedna izvješća o mongolskoj invaziji Srednje Europe – Toma Arhiđakon i Rogerije od Apulije. Jedan od plodova tog istraživanja jest prvi hrvatski prijevod izvješća Arhiđakona Rogerija (Rogerije iz Apulije, *Carmen miserabile*; preveo s latinskog i komentirao Mirko Sardelić, Zagreb, 2010.).

Judit Gál – Mirko Sardelić
(Budapest – Department of historical studies of HAZU Zagreb)

ARCHBISHOP BERNARD (1200-1217) BETWEEN HUNGARY AND SPLIT

The archbishops of Split had a special role after King Coloman of Hungary seized the city in 1105. The Hungarian royal policy paid much attention to the relations with the Church, and it affected the election of the archbishops during the twelfth and the thirteenth centuries. The archbishops were not only the leaders of the Church and did not only play an important role in the secular life of Split, but they were also the most direct representatives of the kings of Hungary in Dalmatia. Bernard of Perugia (1200-1217), the archbishop who commissioned the wooden door of the Split cathedral, had even more special role among these archbishops. He was King Emeric's tutor and became the archbishop during the war between the king and his brother Duke Andrew, when the latter ruled Croatia and Dalmatia. The presentation examines the dual role of Bernard between the city and the royal court, and between King Emeric and Duke Andrew.

Judit Gál is currently a PhD student at Eötvös Loránd University (Budapest) in Hungarian Medieval History. Previously, she received a BA degree in History and Latin, an MA degree in History – Medieval History at Eötvös Loránd University, and an MA degree in Medieval Studies at Central European University. For her MA thesis at Eötvös Loránd University she received the Kubinyi András Award for Young Scholars. She is the editor of the yearbook and the organizer of the yearly conference for PhD-students in Medieval Studies at Eötvös Loránd University. Her research focuses on the relationship between Dalmatia and the Kingdom of Hungary in the twelfth and the thirteenth centuries. Her specific interests are the ecclesiastical and secular integration of Dalmatia into Hungary, the royal representation of the Árpád dynasty, and the social and economic aspects of the royal policy in Croatia and Dalmatia.

Mirko Sardelić is a research associate at the Department of historical studies of the Croatian Academy of Sciences and Arts (HAZU). He received all of his academic degrees from the University of Zagreb. He was also a visiting doctoral student at the University of Cambridge (2007) and the University of Paris IV-Sorbonne (2009), as well as the visiting Fulbright scholar at Columbia University (2010/2011). His major interests are the relations between Europe and Asia in the late Middle Ages, especially the influence of the Mongols and the Ottomans on the Eurasian continent. He has also done research on 13th century ecclesiastic history of Split, especially in regard to prelates, two of which wrote invaluable reports of the Mongol invasion of Central Europe – Thomas Archdeacon and Roger of Apulia. One of the fruits of the research is the first Croatian translation of the Archbishop Roger's account (Rogerije iz Apulije, *Carmen miserabile*; translated from Latin and commented by Mirko Sardelić, Zagreb 2010).

Vladimir Peter Goss
(Sveučilište u Rijeci)

ANDRIJA BUVINA I RANOHRVATSKA UMJETNOST U DRVU

Godine 1214. Andrija Buvina izradio je drvene vratnice splitske katedrale, najbolje sačuvano i najljepše remek-djelo romaničke umjetnosti. No vrata su privukla iznenađujuće malo znanstvenog interesa, u Hrvatskoj i u inozemstvu. Zašto?

Umjetnost u drvu predstavlja veliki dio zapadne umjetnosti. Pauzanija je rječiti svjedok njezine popularnosti čak i u klasičnoj Grčkoj. Ipak, drvo je poput »dijalekta« koji ima sve, a ipak je nestao kao tema informiranog znanstvenog diskursa. Je li to jedan od razloga zbog čega je Buvina ostao zanemaren?

U svojoj briljantnoj analizi, profesor Katičić zaključio je da su hrvatski Slaveni, prihvaćajući kršćanstvo početkom devetog stoljeća, također prihvatili i latinski kao svoj književni jezik, kojemu je već kasnije u istom stoljeću pridodan i slavenski idiom – *jezik slovinski*. Netko bi mogao pogrešno zaključiti da su Slaveni u drevnom Iliriku također prihvatili umjetnost u trajnim materijalima od svojih romaniziranih predaka, a pritom zadržali jezik umjetnosti u drvu kao ustupak svojoj vlastitoj, »barbarskoj« tradiciji. Ipak, neki sačuvani spomenici u potpunoj su suprotnosti s takvom tvrdnjom. Na primjer, drvene grede otkrivene u crkvi svetog Donata u Zadru, za koje obično tvrde da datiraju oko 750. godine, zapravo su izrađene u političkom glavnom gradu rimske Dalmacije! Tragovi drvene crkve s početka devetog stoljeća, pronađeni u Loboru, pripadaju sferi karolinške ekspanzije u Panoniju. Drvo stoga nije istaknuti nositelj neklasičnog, »barbarskog« pučkog idioma.

Većina onoga što znamo o ranoj zapadnoj umjetnosti i umjetnosti istočnih Slavena, potječe od umjetnosti u drvu. Dobro je poznato da su poganski Slaveni štovali idole s nekoliko glava ili s više lica, izrađenih u drvu, ali i u kamenu. Saxo Grammaticus vidio je Svetovida (Svantevida) na Rujnu, vidio je sedmoglavog Rugevita, petoglavog Porevita i četveroglavog Porenutiusa. U svojoj važnoj knjizi o poganskim slavenskim svetištima, Slupecki navodi niz primjera jednoglavih i višeglavih figura idola na kojima primjećuje analogije s Keltima, ali i sa sličnim proizvodima drugih naroda (npr. Turaka). To nas navodi na podsjećanje o troglavoj skulpturi iz Vaćana u Dalmaciji, no za nju nemamo čvrstog dokaza da ju je doista izradio neki Slaven. Tu su, naravno, indikativna imena poput Triglava u Sloveniji i Troglava na Dinari. Troliče koje se odnosi na Triglav i Triglu pronalazi iznenađujuću referencu u imenima dvaju sela u blizini Daruvara u zapadnoj Slavoniji – Treglava (usporedi Trigla) i Trojglava, te u Trojglavu u blizini Čazme i Troglavu nedaleko Ivanića.

Arapski pisac Ibn Fadlan 922. godine vidio je skupinu ruskih trgovaca, među Bugarima na rijeci Volgi, kako štuju nekoliko malih (drvenih) idola postavljenih u krug, u čijem je središtu stajao veći idol kojem su se obraćali s »Moj Gospode«.

Vladimir Peter Goss
(Professor Emeritus University of Rijeka)

ANDRIJA BUVINA AND THE EARLY CROATIAN ART IN WOOD

In 1214 Andrija Buvina created the wooden doors of Split Cathedral, the best preserved and the most beautiful of the Romanesque art. Yet he doors have attracted surprisingly little scholarly press be it at home or abroad. Why?

The art in wood has been a major segment of western art. Pausanias is an eloquent witness of its popularity even in the classical Greece. Yet the wood is a »dialect« which has all but disappeared as a topic of an informed scholarly discourse. Is this one of the causes of Buvina's neglect?

In a brilliant analysis, Professor Katičić has concluded that, by accepting Christianity at the beginning of the 9th century, the Croatian Slavs also accepted Latin as the literary language, to which already in the later 9th ct., a Slavic idiom – slovinian language (jezik slovenski) was added. One might jump to conclusion that the Slavs in the ancient Illyricum also accepted the art in permanent materials from their Romanized predecessors, whereas retaining the language of the art in wood as a concession to their own »barbarian« tradition. Yet some preserved monuments quite contradict such a contention, e.g., the wooden beams discovered at St. Donat in Zadar and usually dated around 750, were made in the political capital of the Roman Dalmatia! The traces of the early 9th century wooden church excavated at Lobor belong to the sphere of the Carolingian expansion into Pannonia. Wood thus fails as an eminent carrier of the non-classical, »barbarian,« vernacular idiom.

Most of what we know of the art of the Early Western and Eastern Slavs comes from the art in wood. It is well-known that the pagan Slavs worshipped many-headed or many faced idols in woos but also in stone. Saxo Gramaticus saw a four headed Svantevid at Rujan, also a seven-headed Rugevit, a five-headed Porevit, and a four-headed Porenutius. In his important book on pagan Slavic sanctuaries, Slupecki has collected a number of examples of single and multi-headed figures of idols noticing Celtic analogies, and also similar products of other peoples (e.g., Turkish). This brings to one's mind the three-header from Vačani in Dalmatia, but there is no definitive evidence that it was indeed made by a Slav. There are, of course, indicative place names such as Triglav in Slovenia and Troglav in the Dinara. The three-facedness related to Triglav and Trigla finds a surprising reference in the names of two villages near Daruvar in western Slavonia – Treglava (cf. Trigla) and Trojeglava, and by Trojglav near Čazma, and Troglav not far from Ivanić.

The Arab writer Ibn Fadlan saw in 922 a group of Russian merchants among the Bulgars on the Volga worshipping a number of small (wooden) idols placed in a circle, in the middle of which stood a bigger one, addressed as »My Lord.« In the same way a wooden multi-header might have traveled in a bag from White Croatia to the Adriatic coast. One should also note the hill named the »Stari kip« (»Old Image«). A pagan image stood on that spot which, remarkably enough, lies right on

Na isti način, mogla je drvena skulptura s više glava putovati u nekoj vreći sve od Bijeke Hrvatske do jadranske obale. Ne možemo ne primijetiti brdo koje nosi naziv Stari kip (Old Image). Na tom je mjestu bila poganska slika koja, dovoljno znakovito, leži točno na jednoj od ključnih osi zagrebačkog kulturnog krajobraza. Selo po imenu Kip također je locirano u blizini Treglava i Trojeglava.

Sve ovo prilično je »tanko«, čak kad i pridodamo golemi korpus, uglavnom izgubljene, drvene arhitekture i kad se prisjetimo da su oko 1500. godine Varaždin i Virovitica, na primjer, bili gotovo u potpunosti izgrađeni od drva te da je drvena palisada još dobro u ranom novom vijeku ostala kao ključno sredstvo obrane.

Umjetnost u drvu u Hrvatskoj bila je svakako u skladu sa slavenskom tradicijom. Koristila se u Iliriku čak i prije slavenske migracije i nije bila nepoznata u glavnim gradovima rimske Dalmacije. Osim Buvinom, splitska katedrala – sjedište nadbiskupa Dalmacije i Hrvatske – može se pohvaliti još jednim primjerom finog rada u drvorezu iz trinaestog stoljeća, takozvanim naslonima korskih klupa te, prema studiji koju je izradio Ante Milošević, manjim drvenim vratima koja datiraju u jedanaesto stoljeće. Procvat umjetnosti u drvu u vrijeme gotike, a posebno u vrijeme hrvatskog kontinentalnog baroka, jasno podržava raspravu, koja ni na koji način nije iznenađujuća, da umjetnost u drvu pripada, ali i da se mora tretirati, kao dio glavne struje hrvatske umjetnosti. Primijenimo li to na Andriju Buvinu, trebali bismo ovog važnog umjetnika, isto kao i umjetnost u drvu općenito, na bolji način integrirati u povijest kako hrvatske, tako i europske umjetnosti.

Vladimir Peter Goss (Vladimir Gvozdanović) rođeni je Zagrepčanin s mirogojskog brega koji je proveo 30 godina, 1969. – 1999., u inozemstvu, pretežno u SAD-u. Maturirao je na zagrebačkoj Klasičnoj gimnaziji, diplomirao engleski jezik i povijest umjetnosti te magistrirao povijest umjetnosti na zagrebačkom Sveučilištu. Doktorirao je povijest umjetnosti 1972. godine na prestižnom *ivy league* Cornell University u Ithaci (država New York). Predavao je na sveučilištima u Michiganu, North Carolini i Tel Avivu.

Autor je ili suautor na četrnaest knjiga ili znanstvenih kataloga i osamdeset i pet studija s područja umjetnosti srednjega vijeka, s naglaskom na razdoblja predromanike i romanike (SAD, Francuska, Nizozemska, Italija, Mađarska, Slovačka, Luksemburg, Hrvatska). Kao predsjedatelj sekcija i/ili izlagač nastupio je na 65 međunarodnih skupova u Americi, Belgiji, Francuskoj, Luksemburgu, Italiji, Slovačkoj, Mađarskoj, Hrvatskoj i Izraelu. Bio je član Organizacijskog odbora velikog europskog izložbeno-znanstvenog projekta *Sigismundus rex et imperator* (Luxembourg – Budimpešta, 2006.), koordinator za Hrvatsku projekta Europske komisije *Cradles of European Culture* (2008. – 2012.), dobitnik 31 projektne potpore, uključujući NEH, IREX, ACLS, APS, Gulbenkian, te nositelj projekta *Romanika u međuriječju Save i Drave i europska kultura*, MZOŠ, 2003. – 2014. Trenutačno je *professor emeritus* na Povijesti umjetnosti Sveučilišta u Rijeci i nastavnik na doktorskom programu na Sveučilištu u Zagrebu.

one of the key axes of Zagreb's cultural landscape. A village named »Kip« is also located in the vicinity of Treglava and Trojeglava.

All this is rather thin, even if we add to it the huge, mostly lost corpus of wooden architecture and recall that, for example Varaždin and Virovitica were still almost 100% wood around 1500., and that the wooden palisade had remained a key defense device well in the early Modern Period.

Art in wood in Croatia was certainly in harmony with the Slavic tradition. It was used in the Illyricum even before Slavic immigration and was no stranger to the capitals of Roman Dalmatia. Besides Buvina, Split Cathedral, the seat of the Archbishop of Dalmatia and Croatia, boasts also another fine work of the 13th ct. woodcarving, the so-called backrests of the choir stools, as well as, according to a study by Ante Milošević, a smaller wooden doors datable to the 11th century. The flowering of art in wood in the Gothic, and in particular in the Croatian Continental Baroque clearly supports a contention, in no way surprising, that art of wood belongs to and should be treated as a part of the mainstream of Croatian art. Applying this to Andrija Buvina, one should better integrate this important artist, as well as the art in wood in general, into the history of both Croatian and European art.

Vladimir Peter Goss (Vladimir Gvozdanović) was born in Zagreb and raised in Mirogoj hill, and has spent 30 years, from 1969-1999, abroad, primarily in the United States. He graduated from classical high school, obtained a bachelor's degree in English and History and a Master's degree in Art History at the University of Zagreb, and went on to earn his doctorate in Art History in 1972, at the prestigious *ivy league* Cornell University in Ithaca (New York state). He has taught at the University of Michigan, University of North Carolina and University of Tel Aviv. He is the author or coauthor of fourteen books or scientific catalogues and eighty five studies in the field of medieval art history, with a focus on the pre-Romantic and Romantic periods (USA, France, Netherlands, Italy, Hungary, Slovakia, Luxemburg, Croatia). He has attended sixty five international conferences either as a section head or lecturer, in the USA, Belgium, France, Luxemburg, Italy, Slovakia, Croatia and Israel. He was a member of the Organizational board of the large-scale European presentational/scientific project *Sigismundus rex et imperator* (Luxemburg /Budapest 2006), the Croatian coordinator for the European commission *Cradles of European Culture* (2008-2012) project, winner of thirty one project grants including NEH, IREX, ACLS, APS, Gulbenkian, project lead on the *Romanika u međuriječju Save i Drave i europska kultura* (MZOŠ 2003-2014). He currently holds the position of emeritus professor of Art History at the University of Rijeka and teaches at the doctoral program of the University of Zagreb.

Branko Jozić
(Književni krug Split – centar Marulianum)

ILUMINIRANI KODEKS 626 C IZ RIZNICE SPLITSKE STOLNICE
– ZAGONETKE I GONETANJA

Povijesne prilike na ovim prostorima često su za razvoj kulture bile nepovoljne, a još nepovoljnije za očuvanje kulturne baštine. Unatoč tome, u našim se crkvenim i samostanskim zbirkama čuva blago izvanredne kulturne i povijesne vrijednosti, koje još uvijek čeka da ga se prouči, primjereno vrednuje i objavi. Među takve dragocjenosti spada i kompozitni, akefalni i lakunozni rukopisni kodeks s prijelaza 12. u 13. stoljeće, koji se čuva u riznici splitske stolnice (626 C).

Iako lijep, raznim podacima bogat i vrlo zanimljiv, u proteklih stotinjak godina, nakon što je ponovno nađen, nije privukao veću pozornost znanstvene ni kulturne javnosti. Budući da je nastankom suvremenik Buvininih vratnica, njihova je obljetnica prigoda da ga se ponovno izvuče na svjetlo dana.

U izlaganju će se dati njegov detaljan kodikološki opis sa svim anomalijama i oštećenjima, utvrditi sadržaj i autorstvo tekstova; na koncu će biti iznesene neke pretpostavke i argumenti njima u prilog (da je nastao u splitskoj radionici, da mu je naručitelj bio nadbiskup Bernard, a ciljana publika kaptolski prelati) te naznake o njegovoj naknadnoj fortuni.

Branko Jozić radi u Književnom krugu Split – Marulianum. Objavio je knjige: *Problem religijske netolerancije* (1995.) i *Riječ u slici* (2009.), više studija o Maruliću u godišnjaku *Colloquia Maruliana* te članaka s religijsko-filozofskog i kulturološkog područja. Bavi se prevodjenjem otačkih tekstova i drugih knjiga.

Branko Jozić
(Književni krug Split – Marulianum)

MANUSCRIPT CODEX 626 C FROM THE TREASURY
OF SPLIT CATHEDRAL – RIDDLES AND RESULTS

Historical conditions in this region have often been unpropitious for the development of culture, and still less favourable for the preservation of the cultural heritage. Notwithstanding this, the collections in Croatian churches and monasteries keep treasure of outstanding cultural and historical value, which is still waiting to be studied, properly evaluated and published. Among just such precious items is a composite, acephalic and lacunose manuscript codex from the turn of the 12th and 13th centuries, which is kept in the treasury of Split Cathedral (626 C).

Although it is handsome, rich in various data and very interesting, in the last hundred or so years since it was rediscovered, it has not attracted any great attention from the cultural or the scholarly public. Since it is a contemporary of Buvina's door, the anniversary is an occasion to pull it out again into the light of day.

The discussion will provide a detailed codicological description listing all the anomalies and damage, establish the contents and authorship of the texts; at the end some assumptions and arguments backing them up will be put forward (that it was created in a workshop in Split, that it was commissioned by Archbishop Bernard, and that the target audience comprised chapter prelates) as well as some indications of its subsequent fortune.

Branko Jozić works in Književni krug Split – Marulianum. He has published the books *The Problem of Religious Intolerance* (1995) and *The Word in Image* (2009) as well as several studies on Marulić in the annual *Colloquia Maruliana* and articles from the area of religion and philosophy. He is engaged on the translation of Patristic texts and other books.

Daniela Matetić – Poljak
(Umjetnička akademija u Splitu)

ORNAMENTIKA BUVINOVIH VRATNICA
– TRADICIJA I INOVACIJA

Vratnice splitske katedrale Andrije Buvine predstavljaju europski raritet i važno ostvarenje romaničkog duboreza u Dalmaciji. U sklopu istraživanja različitih aspekata vratnica, njihova je ornamentika ipak ostala u drugom planu. Ona otkriva zanimljiv i relativno bogat repertoar koji spaja tradicionalne motive četveroprute pletenice i jednostavne intermirirajuće vitice preuzete iz opusa predromaničke skulpture, antičke motive koje je ponovno usvojila prva romanika (motiv anthemiona) te motive nastanjene vitice u kojima se prepoznaje utjecaj pojedinih motiva arhitektonske dekoracije Dioklecijanove palače. Potonji »dioklecijanovski« predložak Buvina razrađuje i adaptira u romaničkom duhu. Razrađuje i komplicira preplete stabljika i vitica. Osvremenjuje ljudske likove koji je nastanjuju romaničkom odjećom i frizurama, kapama kojima su pokrivene i glave pojedinih protoma životinja.

Ornamentalni motivi sačinjavaju dvije grupe. Za ures iskošenih letvica kasete koje uokviruju scene Buvina je izabrao jednostavnija tri motiva: motiv četveroprute pletenice, motiv anthemiona i motiv jednostavne intermintirajuće vitice, koji ne odvlače pozornost od središnjih scena. U njihovu rasporedu na vratnicama otkriva se majstorov osjećaj za red i ritam: na svakoj vratnici dvije kasete u istom redu ukrašene su istim motivom, k tomu, svaki je drugi red ukrašen motivom četveroprute pletenice.

Motiv nastanjene vitice, koji sačinjava drugu grupu, teče pojasnicama među kasetama. Dva su osnovna tipa: vitica sa zatvorenim medaljonima i otvorena vitica, koji se organski spajaju oko izbočenih okuglastih umetaka na sjecištima pojasica. Zbijenost i ornamentalnost vitica u kontrastu je s jasnoćom prikaza scena u središtu kasete.

Kombiniranje ornamentalnih motiva različite tradicijske provenijencije, nastalo vjerojatno pod utjecajem Buvininih vratnica, susreće se na naslonima korskih sjedala u splitskoj katedrali. Promatrajući ta dva romanička djela zajedno, otkriva se linija razvitka romaničkog splitskog duboreza.

Daniela Matetić Poljak viši je predavač na Umjetničkoj akademiji u Splitu, na Odsjeku za likovnu kulturu i likovne umjetnosti te vanjski suradnik na diplomskom studiju Povijesti umjetnosti Filozofskog fakulteta u Splitu. Magistrirala je 2002. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, s temom »Kretno-venecijanske i srodne ikone u Galeriji umjetnina u Splitu«. Doktorat stječe temom »Le décor du Palais de Dioclétien à Split« 2009. godine na Université Aix-Marseille u Francuskoj. Od 2010. godine, u svojstvu *chercheur associé*, suradnik je na Institutu de Recherche sur l'Architecture Antique u Aix-en-Provenceu. Arhitektonska dekoracija antike i srednjega vijeka predstavlja uže područje njezina znanstvenog interesa.

Daniela Matetić – Poljak
(Art Academy in Split)

THE ORNAMENTATION OF BUVINA'S DOORS
– TRADITION AND INNOVATION

The doors of Split Cathedral by Andrija Buvina are a rarity in European terms and an important production of Romanesque deep carving in Dalmatia. Within the context of research into various aspects of the doors, their ornamentation has nevertheless remained in the background. It reveals an interesting and relatively rich repertoire that blends the traditional motifs of the four-stranded interlacing or plaiting and simple intermittent tendrils taken from the oeuvre of pre-Romanesque sculpture, ancient motifs that had been reappropriated by the first Romanesque (the motif of the anthemion) and the motif of the inhabited tendril, in which the impact of individual motifs of the architectural decoration of Diocletian's Palace can be recognised. Buvina elaborated and adapted latter Diocletianesque model in the spirit of the Romanesque. He elaborated and complicated the interweavings of stems and tendrils. He updated the human figures that inhabit it with Romanesque clothing and hairstyles, the caps on their heads and the heads of individual animal protomes.

The ornamental motifs comprise two groups. For the decoration of the oblique strips of the panels that provide frames for the scenes Buvina chose three simpler motifs: the motif of the four stranded plait, the motif of the anthemion and the motif of the simple intermittent tendril, which do not distract the attention from the central scenes. The master's sense of order and rhythm is revealed in their distribution on the doors: on each door, two coffers in the same row are decorated with the same motif; in addition, every other row is decorated with the four-stranded plait motif. The motif of the inhabited tendril, which makes up the second group, runs in bands among the panels. There are two basic types: the tendril with closed medallions and the open tendril, organically joined around the convex rounded inserts at the intersection of the bands. The compaction and ornamentalism of the tendrils are in sharp contrast with the clarity of the depictions of the scenes in the centres of the panels.

The combination of ornamental motifs of traditional origin, probably created under the influence of Buvina's doors, is met on the backs of the choir stalls in Split Cathedral. If these two Romanesque works are considered together, the line of development of Romanesque Split deep carving will be revealed.

Daniela Matetić Poljak is a senior lecturer at the Art Academy in Split, in the department for visual culture and visual art, and works part time in the undergraduate course of the history of art in the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split. She took a master's in 2002 at the Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, writing her thesis on »Creto-Venetian and Similar Icons in the Fine Arts Gallery in Split«. She won her doctorate with the topic »Le décor du Palais de Dioclétien à Split« in 2009 at the University of Aix-Marseille in France. Since 2010 she has been *chercheur associé* in the Institut de Recherche sur l'Architecture Antique in Aix-en-Provence. The architectural decoration of antiquity and the Middle Ages is her particular area of scholarly interest.

Žana Matulić Bilač
(Hrvatski restauratorski zavod u Split)

DRVENE ROMANIČKE VRATNICE SPLITSKE KATEDRALE
KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI PROJEKT 2014./2015.

Simboličnim vraćanjem vratnica u privremenu i djelomičnu funkciju na ovogodišnji Dan sv. Jurja, nakon što su preko stotinu godina provele kao prašnjavi izložak ograđen zastarjelom i nefunkcionalnom ogradom, započet je kompleksan projekt njihova materijalnog istraživanja te očuvanja i prezentacije. Vjerojatno svaki restaurator sanja o tome da njegova restauracija ostane nepromijenjena barem stotinu godina, što je u oprečnosti s redovito akceleriranim ritmom potrebnih intervencija. Budući da se to ostvarilo Antonu Švimberskom (kojega možemo nazvati obnoviteljem vratnica, a koji je pak shodno svom stručnom profilu potpuno zanemario segment polikromije), restauratorski zahvat, koji se upravo odvija, do detalja je koncipiran kao »restauriranje restauracije«, pa je jasno da je njegova restauracija iz 1908., koja je vratnice u mnogočemu promijenila – ujedno postala ključan i neodstranjiv dio njihova identiteta.

Proces kojemu smo podvrgli vratnice ne unosi nikakve nove materijale, sekundarne slojeve ni konsolidante na njegovu površinu, niti u strukturu – izražavajući na taj način i krajnji respekt prema dragocjenoj povijesnoj restauraciji, zahvaljujući kojoj su vratnice danas na svom izvornom mjestu i u svom sjaju. Istovremeno s procesom njihova površinskog čišćenja – koji iz centimetra u centimetar otkriva i čini čitljivim nove, mahom sićušne fragmente izvorne polikromije zatamnjene gustim slojem ulja, bajca i voska – odvija se njihovo mikrosnimanje, mapiranje, analiziranje i interpretiranje u kontekstu romaničkog kiparstva i slikarstva u Splitu i Dalmaciji. Naglašavamo slikarstva, budući da je za njihovo oslikavanje bio zadužen *pictor* Andrija Buvina.

Istodobno, devetnaest suhих, izvornih komada koje je Švimberský ispilio sa vratnica, zamijenivši ih svojim rezbarijama – unatoč od strane Maxa Dvořaka sasvim drukčije zamišljenom konceptu toga zahvata – pružaju nam jedinstvenu priliku za istraživanje materije romaničke skulpture. Zahvaljujući don Frani Buliću koji ih je deponirao u Arheološkom muzeju u Splitu (»za buduće istraživače«, kako je notirao Švimberský) te daljnjem maru toga muzeja, komadi su izvrsno očuvani, a danas u pohrani Muzeja grada Splita. Osim tih 19 inventariziranih, dobro očuvanih segmenata, u depou se nalazi još desetak komada drvene građe koji su pripadali vratnicama. Restauracijama netretirani elementi vratnica, očuvani izvan njihove danas potpuno zatvorene konstrukcije, artefakti su daleko šireg značaja te se, zahvaljujući njima, tijekom ovog zahvata istražuje rukopis drvodjelca, tokara i rezbara, set alata za njihovu obradu, kao i struktura i porijeklo drvene građe. Do sada nepoznati najstariji rezbareni komadi drva koje uopće imamo bit će polazište analize razvoja tehnologije obrade drva na našoj obali, a sigurno su i temelj za jednu takvu buduću studiju, pa će veći dio zahvata u idućoj, završnoj godini projekta

Žana Matulić Bilač
(Croatian Conservation Institute in Split)

SPLIT'S CATHEDRAL ROMANESQUE PORTAL WOODEN DOORS
– CONSERVATION PROJECT 2014/2015

This year on St George's day the doors of Split Cathedral, which spent the last hundred years of their existence covered in dust behind an obsolete and outdated enclosure, were finally cleaned, symbolically restored to their function and became the subject of complex research, preservation and presentation efforts aimed at revealing their deeper values to the general public as well as the discipline. Every restorer's dream is that his work will remain unchanged for at least a hundred years, but this proves to be harder and harder to achieve as time goes by, because of the accelerated rhythm of necessary interventions. This happened to Anton Švimbeský's work on these doors, and although his methods were quite invasive and the original polychromy of the door was omitted in his renovation work, this year the new concept of the restoration down to the last detail is imagined as »restoring the restoration«, with Švimbeský's intervention being treated as an integral part of the door's identity, as it has truly become. No new materials are being introduced and no secondary layers or consolidating materials are applied to the surface or into it, expressing in this way a deep respect for the valuable previous historic renovation which, although invasive in its approach, did enable the doors to remain in their original location and all their glory. Simultaneously with the process of the surface cleaning, which is uncovering little by little mostly fine segments of the original polychromy darkened by thick layers of oil and wax, are mapping, microrecording, analysis and interpretation in the context of Romanesque sculpture and painting in Split and Dalmatia. Painting – since the painting of the doors was done by *pinctor* Andrija Buvina himself.

Simultaneously to the process as well, there will be an investigation of nineteen segments of the door sawn away by Švimberský during his renovation, which he replaced on his own, following a concept quite the opposite of the one Max Dvořak imagined. Dry and unchanged by renovations, the removed segments were wrapped up and stored away, remaining available to future researchers. Thanks to Frane Bulić, they were stored in the Archaeological Museum in Split and then transferred to the Split Municipal Museum, where they remained well preserved and present an exceptional opportunity for research. Well preserved, remotely from their original location, the segments are an invaluable source of information about the unique styles of their makers and their tools, and about the structure and origin of the wood.

These artefacts, which were not very well known until now and are the oldest actually known in the area, will henceforth be used as a foundation for future theories about the development of wood technology along our coast and present

biti posvećen upravo njima. Današnja konstrukcija i pozicija vratnica pak istražuje se 3D i RTG-snimanjem, magnetoskopijom, endoskopijom, usporedbom izvedbene dokumentacije o zahvatu 1908. sa stvarnim stanjem te analizama drva.

Žana Matulić Bilač rođena je u Splitu u srpnju 1968. godine. Nakon Klasične gimnazije, studira Likovnu kulturu na Sveučilištu u Splitu, na Fakultetu prirodoslovno-matematičkih znanosti i odgojnih područja. Diplomira 1991. godine s temom iz povijesti restauracije. Od 1990. do danas kontinuirano radi u konzervatorsko-restauratorskoj struci u specijalizaciji štafelajnih slika i polikromiranog drva: do 2006. u Konzervatorskom odjelu u Splitu, desetak godina vodeći restauratorsku radionicu pri tom odjelu, a od te godine do danas u splitskom odjelu Hrvatskog restauratorskog zavoda u zvanju konzervatorice-restauratorice savjetnice. Od osnutka Konzervatorsko-restauratorskog odsjeka Umjetničke akademije u Splitu 1997. godine do danas djeluje prvo kao jedan od osnivača i organizatora programa, te predavača na više kolegija, danas u nastavnom zvanju docentice. Na projektima koje je vodila surađivala je s nizom stranih i hrvatskih kolega, bila mentor mnogim mladim restauratorima, a kroz nastavu je u projekte uključivala svoje studente, dinamizirajući tako zahtjevne edukativne procese u struci. Među više desetaka umjetnina koje je restaurirala, po značaju i složenosti zahvata izdvajaju se: romaničko raspelo iz porečke Eufrazijane, ranogotičko slikano raspelo iz Sv. Andrije na Čiovu, Gospa od Anđela iz Trogira, poliptih Dujma Vuškovića iz Gospe kraj Mora te projekti u splitskoj katedrali koji zajedno obuhvaćaju gotovo petnaest godina kontinuiranog restauriranja, istraživanja i održavanja: glavni oltar, Gospin ciklus nad oltarom Sv. Dujma, korska sjedala i ovogodišnji projekt istraživanja i obnove Buvininih vratnica kojim Hrvatski restauratorski zavod pridonosi obilježavanju njihove 800. obljetnice. Godine 1999. bila je u užem izboru za nagradu »Vicko Andrić« za zahvat na romaničkom raspelu iz Eufrazijeve bazilike u Poreču, a 2003. jedan je od njezinih dobitnika za restauriranje umjetnina za izložbu »Trogir 1200-1600 – srednjovjekovno i renesansno blago s hrvatske obale«.

foundation stones for future studies. The majority of the work in the next and final year will be dedicated especially to them.

Today's structure and position of the door is being researched using 3D & RTG recording, magnetoscopy, endoscopy, by studying of the documentation of the 1908 renovation and its comparison to the present condition, and also by the analysis of the wood.

Žana Matulić Bilač was born in July 1968 in Split. After completing Classical High School in 1991, she earned a Bachelor of Arts degree at the University of Split, Faculty of Sciences, with a thesis on the history of restoration. Since 1990 she has continually been engaged on the research, restoration and preservation of easel paintings and polychrome wood artefacts. Until 2006 she worked at the Ministry of Culture, Conservation Department in Split, for ten years leading the Department's restoration workshop. Since then she has been a senior conservator/restorer at the Croatian Conservation Institute. From the 1997 establishment of the Conservation- Restoration Department of at the Art Academy in Split she was first active as one of the program's founders, organizers and lecturers, and is currently working as a lecturer. On her projects she cooperated with a number of Croatian and international colleagues, served as a mentor to many young restorers and, as a lecturer, engaging many students in her projects, adding a new dynamic to the demanding educational process in the field of restoration. Among dozens of artworks she restored some of the most outstanding, due to their importance and complexity are: a Romanesque crucifix from the Euphrasian Basilica in Porec; an early Gothic painted crucifix in the Church of St. Andrew in Čiovo; Our Lady of the Angels in Trogir; a polyptych by the painter Dujam Vučković from Our Lady by the Sea; the conservation of artworks from the Cathedral in Split, spanning a period of almost fifteen years of continuous research, restoration and preservation of the main altar, paintings over the altar, choir benches and this year's research into and restoration of the wooden Cathedral entry doors by Andrija Buvina, a contribution of the Croatian Conservation Institute to their 800th anniversary. In 1999, Žana was shortlisted for the Vicko Andrić award for her work on the Romanesque crucifix from the Euphrasian Basilica. In 2003 she received the »Vicko Andrić« award for her restoration work for the »Trogir 1200-1600, Croatian Coast Medieval and Renaissance Treasures« exhibition.

Dino Milinović
(Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

PROBLEMI SREDNJOVJEKOVNIH PREDLOŽAKA:
PRIMJER DVA KRISTOLOŠKA CIKLUSA
IZ HRVATSKE SPOMENIČKE BAŠTINE

U svom je radu »Buvinove vratnice i drveni kor splitske katedrale« iz 1942. godine, Ljubo Karaman prvi sustavno prišao problemu likovnih i ikonografskih uzora prisutnih na reljefima vratnica splitske katedrale iz 1214. godine. Nakon Karamanove studije, novih, značajnijih pregleda koji bi se bavili vratnicama nije bilo, premda je riječ o »najbogatijem ikonografskom ciklusu Evanđelja srednjovjekovne umjetnosti u Dalmaciji«. Činjenica da su reljefi splitskih vratnica u prošlosti dovođeni u vezu s različitim spomenicima i utjecajima, od usporedbe s vratnicama crkve sv. Sabine u Rimu iz 5. stoljeća, do mletačke i lombardske umjetnosti 13. stoljeća, pokazuje u kojoj mjeri je teško precizno odrediti porijeklo ikonografskih predložaka koje je koristio splitski majstor, a koje je Karaman prepoznao u ilustriranim rukopisima biskupa Bernarda. Njihova raznolikost otkriva slojevitost likovne tradicije na prostoru koji se našao na razmeđu Istoka i Zapada, u vremenu velikih previranja, ali i tradicionalni postupak srednjovjekovnog umjetnika koji, samo tri desetljeća prije Majstora Radovana, još nije otvoren za izazove novoga doba. U tom smislu, kristološki ciklus na vratnicama splitske katedrale htio bih usporediti s kristološkim ciklusom na bjelokosnom diptihu iz riznice zagrebačke katedrale, nešto ranijem radu iz 11. stoljeća, koji također intrigira raznolikošću uzora i ikonografskih tradicija. Obje umjetnine, bez obzira na različito vrijeme nastanka, materijal, dimenzije i namjenu, imaju puno toga zajedničkog – od postupka stvaranja srednjovjekovnih umjetnika do afirmacije uloge njihovih moćnih naručitelja.

Dino Milinović je diplomirao je arheologiju i povijest umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu (1984.), završio poslijediplomski studij iz civilizacije kasne antike na sveučilištu Paris IV (Sorbonne) u Parizu te obranio doktorsku disertaciju »Rođenje Krista u ranokršćanskoj umjetnosti« (1989.). Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu doktorirao je s temom »Bjelokosni plenarij iz Riznice zagrebačke katedrale u kontekstu otoske renesanse« (2005.). Od 2007. godine u znanstvenom je zvanju docenta, a od 2013. godine u zvanju izvanrednog profesora na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nositelj je obveznih kolegija Uvod u ikonologiju i Umjetnost antike te izbornih kolegija na preddiplomskom i diplomskom studiju Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu.

Dino Milinović
(Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb)

IDENTIFYING MODELS IN MEDIEVAL ART:
TWO CHRISTOLOGICAL CYCLES
IN CROATIAN MEDIEVAL ART

In his essay published in 1942 on the medieval wooden doors of the Cathedral in Split, Ljubo Karaman was the first to tackle the stylistic and iconographical models used by the medieval artist known from documents as Andrija Buvina. There were to be no further studies concentrating exclusively on the wooden doors and their rich decoration (28 episodes from the Christological cycle), despite the fact that these represent the »richest iconographical cycle from the Gospels in medieval art in Dalmatia« (Karaman). The wooden panels were repeatedly compared to various early Christian (Santa Sabina wooden doors) and medieval monuments of Venetian and Lombard origin, demonstrating how difficult it is to identify models used by Master Buvina in 1214. Karaman proposed to look for them among the illustrated manuscripts brought to Split by Bishop Bernard, one of the outstanding figures of local ecclesiastical history. Be that as it may, the variety of proposed models and influences vividly illustrate the complexity of artistic tradition along the eastern Adriatic shore, caught between East and West, Byzantium and Rome. The wooden panels also demonstrate the conservative approach of the provincial artist who was not yet ready to deal with exciting new possibilities in artistic expression, brought by the emerging gothic. In this respect, I propose to compare his procedure with yet another outstanding example of medieval art in Croatia – the ivory diptych from the Zagreb Cathedral. Despite different material, origin and date the two works show some important common features, notably the creative process of medieval artists and their choice of models as well as the outspoken ambition of their mighty patrons.

Dino Milinović graduated at the University of Zagreb in 1984 and received the degree of *Doctorat du 3e cycle* in Late Antique Civilization at the *Université Paris IV – Sorbonne* in 1989. Between 1992 and 2001 he worked as the Secretary General of the Croatian Commission for UNESCO and diplomat at the Croatian Embassy in France. Since 2001 he is teaching at the Art History Department of the Zagreb University, where he received his Ph. D. in 2006. His fields of interest focus in particular on Late Antiquity and Early Christian art.

Luca Mor
(Sveučilište u Padovi)

O DRVENIM SKULPTURAMA AKVILEJSKOG PATRIJARHATA IZMEĐU 12. I 13. STOLJEĆA

Izložba »Raspeće iz Cividalea i drvena skulptura u akvilejskom patrijarhatu u vrijeme Pellegrina II. (12. – 13. stoljeće)«, trenutno postavljena u Cividale de Friuliju, pruža priliku za produbljivanje ponekih osobitih tema o plastičnoj kasnoromaničkoj obradi drva u području visokog Jadrana i na području središnjih – istočnih Alpa. Iako je veza s Bizantom ostala prisutna u obalnim središtima, do polovice 13. stoljeća jaka proimperijalna usmjerenost Akvilejske crkve te tradicionalno podrijetlo patrijarha iz germanske aristokracije uvjetovali su lokalne umjetničke narudžbe. One su bile ideološki inspirirane prije svega nordijskim modelima, a povjeravale su se umjetnicima iz alpskih rubnih regija.

Simboličan je slučaj s impozantnim Rospelom iz katedrale u Cividale del Friuliju (1200. – 1210. cca.), izrađenim po narudžbi patrijarha, vjerojatno Pellegrina II. (1194. – 1204.) ili Wolfkera di Erla (1204. – 1218.). Radi se o majstoru pripadniku švedske kulture koji je na područje sjevernog Jadrana stigao za vrijeme dubokog političkog prožimanja Patrijarhata i Carstva i koji je obnovio vlastiti stil, vješto ga spajajući s tehnikom poluplastike, raširenoj na zatečenom području. Nadahnuti stilom u kojem je izrađen Krist u Cividaleu, iz istoga vremena datiraju i Ožalošćeni u Santa Maria in Valle u Cividaleu, čija je restauracija otkrila čvrstu vezu s Rospelom, čak i u tehničkom smislu, što je dovelo do zaključka da je riječ o djelu čiji je autor majstorov bliski suradnik. Istarska, pak, raspela – ono u Motovunu te ono u Gračišću – potječu izravno iz majstorova kruga.

Luca Mor doktorirao je 2006. godine na Sveučilištu u Udinama, na temu proučavanja drvenih srednjovjekovnih skulptura nađenih u Alpama i u regijama sjevernog Jadrana.

Od 2007. godine Mor predaje predmet pod nazivom »Europsko kiparstvo u razdoblju između 12. i 14. stoljeća« na Sveučilištu u Padovi, gdje radi kao znanstveni suradnik i gostujući profesor na Odsjeku za srednjovjekovnu povijest umjetnosti. Autor je raznih publikacija s područja srednjovjekovne skulpture, posebno usmjeren na drvene rezbarije u središnjoj i sjevernoj Italiji i na području Alpa. Mor sa Sjedištem za talijansku baštinu i s mnogim biskupijama surađuje na brojnim projektima te mu je dodijeljena uloga koordinatora za obnovu drvenih skulptura iz razdoblja gotike i kasne romanike.

Luca Mor
(University of Padua)

SU ALCUNE SCULTURE LIGNEE NEL PATRIARCATO DI AQUILEIA
TRA I SECOLI XII E XIII

La mostra »Il Crocifisso di Cividale e la scultura lignea nel Patriarcato di Aquileia al tempo di Pellegrino II (secoli XII-XIII)« in corso a Cividale del Friuli, fornisce l'opportunità per approfondire alcuni temi specifici sulla produzione plastica tardoromanica in legno nell'Alto Adriatico e nelle Alpi centro-orientali. Nonostante la suggestione della *koinè* bizantina rimanga viva nei centri del litorale, fino alla metà del Duecento il forte vincolo filoimperiale della Chiesa aquileiese e la tradizionale provenienza dei patriarchi da famiglie dell'aristocrazia germanica condizionarono anche la locale committenza artistica, portata soprattutto ad ispirarsi ideologicamente a modelli nordici e ad avvalersi di scultori delle regioni alpine limitrofe. Emblematico è il caso raffinatissimo dell'imponente Crocifisso del Duomo di Cividale del Friuli (1200-1210 ca.), esito di una commissione patriarcale, credibilmente di Pellegrino II (1194-1204) o Wolfker di Erla (1204-1218). Si tratta di un maestro di cultura sveva giunto in area altoadriatica sull'onda della profonda osmosi politica tra Patriarcato e Impero e che ebbe modo di rigenerare il proprio stile interagendo magistralmente con la tecnica mezzoplastica diffusa in ambito lagunare. Alla lezione figurativa del Cristo cividalese guardano i Dolenti coevi già nel tempio di Santa Maria in Valle a Cividale, il restauro dei quali ha rivelato la forte connessione, anche tecnica, con il linguaggio del Crocifisso, al punto da ritenere che siano opere di un suo stretto collaboratore, mentre a derivazioni dirette della cerchia corrispondono i Crocifissi istriani di Motovun e Gračiče (XIII secolo, primo quarto).

Luca Mor obtained in 2006 his Ph.D. at the University of Udine with the study on wooden medieval sculpture in the Alps and North-Adriatic regions. Since 2007 Mor, as teaching appointment, has lectured in 12th to 14th century European sculpture at Padua University, where he has also been Adjunct Professor in Medieval Art History and Research Fellow. He is author of various publications in the field of medieval sculpture, especially focused on woodcarvings of Central, Northern Italy and the Alpine region. Mor is involved in many collaboration with Italian Heritage Head Offices and Dioceses, as coordinator appointed to late romanesque and gothic wood sculptures' restorations.

Guido Tigler
(Sveučilište u Firenci)

JE LI ANDREA BUVINA BIO I KLESAR ILI PAK SAMO SLIKAR?

Podatak o tome da je drvene vratnice splitske katedrale godine 1214. izradio splitski slikar Andrea Buvina (autor freske sa svetim Kristoforom iz istog vremena, koja se nalazila izvan crkve i koja nije sačuvana no spominje se 1411.) iznio je 1751. godine Daniele Farlati, nesiguran čita li se autorovo ime kao *Guvina* ili *Buvina*. Taj je podatak poslije često u lokalnoj literaturi imao gotovo dokumentarističku vrijednost i do danas nije nikada ozbiljno doveden u pitanje. No, ipak, taj se podatak temelji na rečenici koja je naknadno dodana na poleđini kodeksa *Historia Salonitana* Tome Arhiđakona (1200. – 1268.), koji se do početka 20. stoljeća, kad je prodan u Budimpešti, čuvao u palači Garagnin Fanfogna u Trogiru. Rudolf Eitelberger von Edelberg (1861.) smjestio je taj kodeks u doba kralja Žigmunda Luksemburškog koji je vladao Dalmacijom od 1387. do 1420.

U vezi s kasnijim apokrifima Arhiđakonove kronike, preporuča se maksimalna opreznost. Nada Klaić dokazala je 1967. da je originalni tekst, između kraja 15. i početka 16. stoljeća, pretrpio razne dopune, temeljene na originalnim dokumentima pogrešno tumačenima, te je tako nastala *Historia Salonitana Maior*, kako ju je ona nazvala. U našem slučaju, također je možda riječ o zabuni između dvije dokumentarističke vijesti: naime, 23. travnja (na Dan svetog Jurja, zaštitnika Dalmacije) godine 1214., svečano su postavljena nova vrata (no u bilješci pridodanoj kodeksu splitske katedrale u 17. stoljeću stoji godina 1314.), a splitski slikar Buvina (ispravan izgovor prezimena utvrdio je 1889. M. Faber i preuzeo ga F. Bulić 1912.) naslikao je otprilike u to isto doba fresku sa svetim Kristoforom na jednom obližnjem zidu.

Možda je u korijenu nesporazuma činjenica da se Buvina bavio postavljanjem vratnica ili da je izradio polikromnu *facies* (pronađeni su tragovi s figurativnim pozlaćenim likovima na crvenoj pozadini)?

Ponovno bavljenje ovim problemom, na koji je svojedobno upozorio Karaman (1942.), u povijesnom kontekstu okaljanom oprečnim nacionalizmima, znači priznati, barem u teoriji, mogućnost da klesar, kojemu se obratio nadbiskup Bernard iz Perugie, ipak nije lokalnog podrijetla. Ovaj problem poziva i na bavljenje s nedavno pokrenutom diskusijom, u vezi s Umbrijom i Abruzzom, o mogućnosti da su kipar koji je radio u drvu i slikar, autor polikromatskog prikaza, zapravo jedan te isti majstor.

Guido Tigler rođen je 1963. godine u Firenci, u Italiji. Studirao je na Sveučilištu u Firenci, gdje je dobio i diplomu višeg akademskog stupnja 1989. godine, s temom pod nazivom »Romanička arhitektura i skulptura u gradu Lucca« (pod mentorstvom prof. Adriana Peronija). Doktorirao je 1994. godine, stekavši zvanje *dottore di ricerca* na Sveučilištu 'Ca Foscari u Veneciji (mentori Wladimiro Dorigo i Renato Polacco).

Guido Tigler
(University of Florence)

ANDREA BUVINA ERA ANCHE UN INTAGLIATORE
O SOLO UN PITTORE ?

L'informazione che le porte lignee del Duomo di Spalato sarebbero state realizzate nel 1214 dal pittore spalatino Andrea Buvina, autore anche di un coevo affresco con San Cristoforo posto fuori dalla chiesa (oggi perduto ma attestato nel 1411), fu resa nota nel 1751 da Daniele Farlati, che rimase incerto sulla lettura del nome *Guvina* o *Buvina*, ed è stata poi spesso presentata dalla letteratura locale quasi come una notizia documentaria, finora mai seriamente messa in dubbio. Eppure essa si basa su una frase aggiunta in un secondo momento sul retro della copertina del codice dell'*Historia Salonitana* di Tommaso Arcidiacono (vissuto tra 1200 e 1268) che si trovava fino ai primi del Novecento, quando fu messo in vendita a Budapest, in Palazzo Garagnin Fanfogna a Traù, codice che Rudolf Eitelberger von Edelberg (1861) giudicava dei tempi di re Sigismondo di Ungheria, che regnò sulla Dalmazia dal 1387 al 1420.

Riguardo alle aggiunte apocriefe alla cronaca di Tommaso è raccomandabile la massima prudenza, avendo Nada Klaić dimostrato nel 1967 che il testo originale è stato disseminato fra la fine del XV e l'inizio del XVI secolo di numerose interpolazioni, basate su documenti originali più o meno fraintesi, dando luogo a ciò che la studiosa ha chiamato *Historia Salonitana Maior*. Anche nel nostro caso potrebbe essere stata fatta confusione fra due diverse notizie documentarie: il fatto che il 23 aprile (festa di San Giorgio, patrono della Dalmazia) del 1214 furono solennemente installate le nuove porte (come si legge ma alla data 1314 in una glossa del XVII secolo aggiunta all'autorevole codice del Duomo di Spalato); e il fatto che il pittore spalatino Buvina (la lettura corretta del nome fu stabilita nel 1889 da M. Faber e ripresa da Bulić nel 1912) dipinse all'incirca nello stesso periodo un affresco con San Cristoforo su una parete vicina.

Forse all'origine dell'equivoco potrebbe esserci stato il fatto che Buvina si fosse curato della messa in opera dell'ante o che ne avesse realizzato la facies policroma (di cui sono state individuate delle tracce con figure dorate su fondo rosso)?

Rimettere in discussione il problema, affrontato a suo tempo da Karaman (1942) in un contesto storiografico inquinato dagli opposti nazionalismi, significa ammettere almeno teoricamente la possibilità di un'origine non locale dell'intagliatore cui si era rivolto l'arcivescovo Bernardo da Perugia e confrontarsi con la discussione, recentemente riaccesi riguardo all'Umbria e all'Abruzzo, sulla plausibilità o meno che i mestieri dello scultore ligneo e del pittore autore della policromatura fossero esercitati da uno stesso maestro.

Guido Tigler, born in Florence (Italy) in 1963, studied at the University of Florence, discussed his tesi di laurea on Romanesque architecture and sculpture in Lucca (relato

Od 2002. godine radi kao izvanredni profesor na Odsjeku za srednjovjekovnu povijest umjetnosti na Sveučilištu u Firenci. Uže područje njegova interesa je romanička i gotička skulptura i arhitektura u središnjoj i sjevernoj Italiji te u jadranskim regijama Slovenije i Hrvatske.

re prof. Adriano Peroni) in 1989 at the same University, obtained the title of dottore di ricerca at the University of Venice 'Ca' Foscari' (tutors Wladimiro Dorigo and Renato Polacco) in 1994, and since 2002 has been nominated Professore Associato of medieval art history at the University of Florence. Main areas of interest: romanesque and gothic sculpture and architecture in central and northern Italy and in the Adriatic regions of Slovenia and Croatia.

Pavuša Vežić
(Sveučilište u Zadru)

ANATOMIJA IZGUBLJENOG SPOMENIKA
– REKOMPOZICIJA PROČELJA
ROMANIČKE KATEDRALE U ZADRU.

Razvijeni episkopalni kompleks u Zadru nastao je već tijekom kasne antike. Njegovu katedralu moguće je datirati u 5. stoljeće. Od nje su do danas sačuvani ostaci koji pouzdano svjedoče o trobrodnoj bazilici dugoj 30 i širokoj 20 metara. Na tu se osnovu nadovezuje izrazito široka polukružna apsida, promjerom šira od raspona glavne lađe, istaknuta u prostoru na začelnoj strani crkve. Indicije ukazuju na mogućnost da je već tada imala i galerije iznad bočnih brodova. U prilog tome govorila bi analogija s Halkopratejskom bazilikom u Konstantinopolu. Sredinom 10. stoljeća usporedbu s njom zabilježio je pisac knjige *De administrando Imperio* bizantskoga cara Konstantina Porfirogeneta.

Romanička katedrala u Zadru izgrađena je na matrici te ranokršćanske, ali čini se da je ponovila i njezinu prostornu strukturu podignutu u oblicima romaničke arhitekture. Bazilika je sagrađena nakon sredine 12. stoljeća, u vremenu nadbiskupa Lampridija (1154. – 1180.), te produžena u 13. stoljeću, u vremenu nadbiskupa Periandera (1247. – 1287.). On je 1285. godine katedralu posvetio sv. Anastaziji.

Dugo potom vjerovalo se da su obje kolonade i galerije u crkvi (te svetište s kriptom, skupa s pročeljem bazilike) podignute u 13. stoljeću. Pretpostavljalo se da je izgradnja bila posljedica rušenja Zadra 1202. godine kada su Mlečani, potpomognuti križarima, osvojili te neko vrijeme razarali i pljačkali grad. Međutim, na zidu katedrale nema tragova rušenja, uostalom kao ni na inim crkvama u Zadru (na obližnjoj rotondi Sv. Trojstva [crkva sv. Donata], na bazilici sv. Krševana, bazilici sv. Marije Male, bazilici sv. Tome, bazilici sv. Stjepana [crkva sv. Šime], crkvi sv. Petra Starog, crkvi sv. Lovre). Stoga držim da ni produživanje katedrale nije bilo posljedica mletačko-križarskih pustošenja Zadra već crkvenih reforma 13. stoljeća u Europi.

Tijekom 1989. i 1990. godine Zavod za zaštitu spomenika kulture u Zadru proveo je opsežne konzervatorske radove na katedrali. Zajedno s njima, obavljena su istraživanja koja su polučila važne rezultate za spoznaju ukupne slojevitosti građevine, posebno njezine romaničke arhitekture. To je već poznato stručnoj javnosti, objavljeno u recentnoj znanstvenoj publicistici. Ovom prilikom pozornost ću usmjeriti prema samom pročelju katedrale 12. stoljeća i rekonstrukciji njezinih dijelova u strukturi pročelja 13. stoljeća.

Dakle, prvotna romanička bazilika produžena je u svojim romaničkim zadanostima, ali s nekim već gotičkim oblicima utkanim u njezin novi dio. S njim je postala najveća crkva srednjovjekovne Dalmacije, od pročelja do tjemena apsida

Pavuša Vežić
(University of Zadar)

ANATOMY OF A LOST MONUMENT
– A RECOMPOSITON OF THE FACADE
OF THE ROMANESQUE CATHEDRAL IN ZADAR

A developed episcopal complex in Zadar came into being as early as during Late Antiquity. Its cathedral can be dated to the 5th century. Today the remains still in existence tell reliably of a three-nave basilica 30 m long and 20 m wide. Going on from this basis is a very wide semicircular space, with a diameter wider than the span of the central nave, prominent in the space to the back of the church. There are circumstances suggesting that even then it had a gallery above the side naves (aisles). This would tend to be supported by an analogy with the Chalkoprateia basilica in Constantinople. In the middle of the 10th century just such a comparison was made in the *De administrando Imperio* by Emperor Constantine Porphyrogenitus.

The Romanesque cathedral in Zadar was built on the matrix of this Early Christian edifice, but it seems that it repeated its spatial structure erected in the forms of Romanesque architecture. The basilica was built after the middle of the 12th century, in the time of Archbishop Lampridius (1154-1180) and extended in the 13th century during the time of Archbishop Periander (127-1287). It was he who in 1285 dedicated the chapel to St Anastasia.

It was long after believed that both colonnades and galleries in the church (as well as the chancel with crypt together with the facade of the basilica) were put up in the 13th century. It has been assumed that the development was the consequence of the sacking of Zadar in 1202 when the Venetians abetted by the Crusaders took it and for some time ravaged and looted the city. However, on the walls of the cathedral there are no traces of demolition, as there are not on other churches in Zadar (on the nearby rotunda of Holy Trinity – later St Donatus'), on the Basilica of St Chrysogonus, the Basilica of St Mary the Less, the Basilica of St Thomas, the Basilica of St Stephen (the Church of St Simeon), the Church of St Peter the Elder, the Church of St Lawrence. And so I believe that the extension of the cathedral lengthwise was not the consequence of the Venetian-Crusader sack of Zadar, but of church reforms in the 13th century in Europe.

During 1989 and 1990 the Institute for the Protection of Monuments of Culture in Zadar carried out extensive conservation works on the cathedral. At the same time, research was performed that yielded results important for the understanding of the overall complexity of the building, and particularly of its Romanesque architecture. This is already known to the discipline, having been published in recent scholarly sources. On this occasion I shall direct attention to the very facade of the cathedral of the 12th century and the recomposition of parts of it in the structure of the facade of the 13th century.

duga 52 metra. Dilatacije na bočnim zidovima bile su poznate od ranije. Novost su one otkrivene na zidu srednje lađe, iznad kolonada i galerija. S njima je stečena spoznaja cjelovite prostorne strukture, izgrađene već u prvotnoj romaničkoj bazilici (s ukopanom kriptom, izdignutim svetištem, s kolonadama u lađi i galerijama iznad bočnih brodova, s kapelom sv. Anastazije u dnu sjevernoga broda, s vanjskom galerijom na zidu do glavne gradske ulice). Tako zamišljena arhitektonska kompozicija u cijelosti je izvedena još prije 1177. godine, kada je papa Aleksandar III. pohodio Zadar te u pratnji nadbiskupa Lampridija posjetio i katedralu.

U 13. stoljeću, pak, njezino pročelje bilo je rasloženo i ponovno složeno u rekonstruiranu fasadu, izgrađenu 14 metara zapadno od prvotne crte. U novi zid tada su ugrađeni elementi starije arhitektonske plastike (dijelovi portala, reljefa, kipova, velike rozete te stupića i lukova galerija). Prilog koji ću podnijeti zamišljena je rekonstrukcija, ili anatomija, izgubljenog spomenika. Dakle, svojevrsna 'mentalna slika' srušene skladbe, usredotočena tek na čitanje starijih fragmenata ugrađenih u mlađe pročelje te popraćena s općim osvrtom na arhitekturu i skulpturu zadarske katedrale 12. stoljeća, ali i na njezine pojedine odraze na prostoru zadarske nadbiskupije u razdoblju romanike.

U samom Zadru, nedaleko katedrale, stoji 'sestrinska' crkva, bazilika sv. Krševana. Izgrađena je u istome vremenu i u istim oblicima. Mozaik u njoj, koji bijaše u apsidi, posvetio je nadbiskup Lampridije 1178. godine. Na začelju se nalazi vanjska galerija, kao na boku katedrale, a na pročelju portal s plitkim protironom i trokutastim zabatom na stupovima. Takav se portal nalazi na katedrali u Krku, katedrali u Rabu, na katedrali u Ninu. Čini se da su dva bila i na pročelju katedrale u Zadru te i treći među njima, veliki portal u osi bazilike. Potonji je protironom vjerojatno bio oslonjen na skulpturu lava i grifona, karakteristične likove na portalima romaničkih crkava. K tome, tragovi pravilne izmjene redova klesanaca ružičaste breče i bijeloga vapnenca svjedoče o kromatskoj paleti pročelja sjajno odraženoj na fasadi katedrale u Rabu. No, možda više od svega, upravo uzorna zanatska kultura građenja, zidarsko umijeće izvedeno na najvišoj razini te popraćeno vrijednom skulpturom, ukazuje da bi katedralu u Zadru 12. stoljeća valjalo svrstavati vjerojatno uz bok klasičnih primjera romaničke arhitekture u Europi.

Pavuša Vežić je rođen 18. kolovoza 1947. godine u Makarskoj. Redoviti je profesor na Odjelu za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru.

Građevinsku tehničku školu – arhitektonski smjer, pohađao je u Rijeci. Kao konzervator, radio je u Zavodu za zaštitu spomenika kulture u Zadru, gdje je više od trideset godina imao prilike surađivati na brojnim konzervatorskim radovima na spomenicima u Zadru i u zadarskome kraju.

Na Filozofskom fakultetu u Zadru diplomirao je povijest umjetnosti, a potom magistrirao i doktorirao. Znanstvenim radom bavi se od 1975. godine. Napisao je šest knjiga te stotinjak stručnih i znanstvenih radova.

So, the original Romanesque basilica was elongated in all its Romanesque givens, but with some already Gothic forms woven into the new part. With this, it became the biggest church of medieval Dalmatia, from front to the head of the apse 52 metres long. The transverse extensions on the side walls were known from earlier. A novelty was those discovered on the wall of the central nave, above the colonnades and galleries. They provided an understanding of the whole spatial structure built in the original Romanesque basilica (with the buried crypt, the raised chancel, with the colonnades in the nave and with galleries over the aisles, the chapel of St Anastasia at the end of the northern aisle, the external gallery on the wall next to the main city street). An architectural composition so devised was built even before 1177, the time when Pope Alexander III visited Zadar and in the company of Archbishop Lampridius visited the cathedral.

In the 13th century, its facade was taken to pieces and put together again into a recomposed facade, built 14 metres to the west of the original line. At that time elements of the older architectural decoration (parts of portals, reliefs, statues, big rosettes and the balusters and arches of the galleries) were incorporated into the new wall. The paper to be submitted is an imagined reconstruction of anatomy of this lost monument. It is a kind of mental image of a demolished composition, focused only on the reading of the older fragments built into the younger facade and accompanied with a general overview of the architecture and sculpture of Zadar Cathedral in the 12th century, as well as reflections of it in the area of the Zadar archdiocese in the Romanesque era.

In Zadar itself, not far from the cathedral, is the sister church, the Basilica of St Chrysogonus. It was built at the same time, in the same forms. The mosaic in it, which was in the apse, was dedicated by Archbishop Lampridius in 1178. At the back is an external gallery, as there is on the side of the cathedral, and on the facade is a portal with a shallow prothyron and triangular gable on columns. There is another such portal in the cathedral in Krk, the cathedral in Rab and the cathedral in Nin. It seems that there were two of them on the facade of the cathedral in Zadar and a third between them, a big portal in the axis of the basilica. The latter with the prothyron was probably abutting onto the sculpture of lion and gryphon, characteristic figures on the portals of Romanesque churches. In additions, traces of a regular exchange of rows of ashlar of pink breccia and white limestone tell of the chromatic palette of the front brilliantly expressed on the facade of Rab Cathedral. But perhaps more than anything else is the actual exemplary artisanal building culture, the art of masonry executed at the highest level and accompanied with valuable sculpture, indicating that the cathedral in Zadar in the 12th century would be worthy of being placed alongside classic examples of Romanesque architecture in Europe.

Pavuša Vežić was born on August 18, 1947, in Makarska. He is a full professor in the department of Art history in Zadar University. Attended building-engineering school, architectural major, in Rijeka. In the Institute for the Protection of Monuments of Culture

Godine 1999. zaposlio se na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zadru (danas Odjel za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zadru). Predavao je, ili još predaje: Osnove arhitekture, Zaštitu spomenika kulture i Hrvatsku umjetnost ranoga srednjeg vijeka. U okviru izborne nastave predavao je kolegije iz povijesti urbanizma i arhitekture u vremenu antike i srednjega vijeka na Jadranu.

in Zadar, he worked as conservator. There he had the opportunity for more than thirty years to work in many conservation operations to monuments in Zadar and the Zadar region. He took a degree in art history at the Faculty of Philosophy in Zadar, where he also later took master's and doctoral degrees. He has been engaged in scholarly work since 1975, has written six books and a hundred or so professional and scientific works.

In 1999 he was appointed to a position in the department of Art history of the Faculty of Philosophy in Zadar (today the Art history department of Zadar University). He has lectured on basics of architecture, protection of monuments of culture and Croatian art of the early Middle Ages. In elective subjects, he has lectured in history of urban planning and design and architecture during antiquity and the Middle Ages in the Adriatic.

SADRŽAJ

Raspored izlaganja / <i>Schedule of Papers</i>	5
Proslov	9
<i>Prologue</i>	10
Xsavier Barral i Altet: Putopisi, prikazi i organizacija rada, formule i društvena percepcija formula. Osvrt o obradi drva u kasnoj romanici i ranoj gotici, u vezi s vratnicama splitske katedrale	12
<i>Signatures, représentations et organisation du travail, formules et perception sociale des formules. Réflexions sur le travail du bois à la fin de l'époque romane et au début du gothique, à propos des portes de la Cathédrale de Split.</i>	13
Joško Belamarić: Andrija Buvina – <i>pictor de Spaletto</i> , majstor ukorijenjen u povijesnoj i umjetničkoj stvarnosti Splita i Dalmacije 1200-ih . . .	14
<i>Andrija Buvina – Pictor de Spaletto, a Master Rooted in the Historical and Artistic Reality of the Split and Dalmatia of the 1200s</i>	15
Radoslav Bužančić: Andrija Buvina i Radovan. Poruka spasenja na portalima splitske i trogirске prvostolnice	16
<i>Andrija Buvina and Radovan. The Message of Salvation on the Portals of the Split and Trogir Cathedrals</i>	17
Gaetano Curzi: Srednjovjekovna drvena vrata u središnjoj Italiji: ponovno razmatranje	20
<i>Medieval Wooden Doors in Central Italy: A Reconsideration</i>	21
Franko Ćorić: Buvinine vratnice – jedinstveno svjedočanstvo promjene teorijske paradigme zaštite spomenika	22
<i>The Buvina Doors – A Unique Testimony to the Paradigm Shift in the Theory of Monuments Protection</i>	23
Emanuela Elba: Slike po modelu. Život Isusa Krista u slikarstvu i u umjetničkim predmetima luksuzne obrade na Jadranu između 11. i 13. stoljeća	26
<i>Immagini a modello. Il ciclo della vita di Christo nella pittura e nelle arti suntuarie dell'area Adriatica tra XI e XIII secolo</i>	27

Igor Fisković: Romanička skulptura iz dubrovačke katedrale	28
<i>Romanesque Sculpture from Dubrovnik Cathedral</i>	29
Judit Gál i Mirko Sardelić: Nadbiskup Bernard (1200. - 1217.) između Mađarske i Splita	32
<i>Archbishop Bernard (1200-1217) between Hungary and Split</i>	33
Vladimir Peter Goss: Andrija Buvina i ranohrvatska umjetnost u drvu . .	34
<i>Andrija Buvina and the Early Croatian Art in Wood</i>	35
Branko Jozić: Iluminirani kodeks 626 C iz riznice Splitske stolnice – zagonetke i gonetanja	38
<i>Manuscript Codex 626 C from the Treasury of Split Cathedral – Riddles and Results</i>	39
Daniela Matetić Poljak: Ornamentika Buvininih vratnica – tradicija i inovacija	40
<i>The Ornamentation of Buvina's Doors – Tradition and Innovation</i>	41
Žana Matulić Bilač: Drvene romaničke vratnice splitske katedrale konzervatorsko-restauratorski projekt 2014./2015.	42
<i>Split's Cathedral Romanesque Portal Wooden Doors – Conservation Project 2014/2015</i>	43
Dino Milinović: Problemi srednjovjekovnih predložaka: primjer dva kristološka ciklusa iz hrvatske spomeničke baštine	46
<i>Identifying Models in Medieval Art: Two Christological Cycles in Croatian Medieval Art</i>	47
Luca Mor: O drvenim skulpturama akvilejskog patrijarhata između 12. i 13. stoljeća	48
<i>Su alcune sculture lignee nel Patriarcato di Aquileia tra i secoli XII e XIII</i>	49
Guido Tigler: Je li Andrija Buvina bio i klesar ili pak samo slikar?	50
<i>Andrea Buvina era anche un intagliatore o solo un pittore?</i>	51
Pavuša Vežić: Anatomija izgubljenog spomenika – Rekompozicija pro- čelja romaničke katedrale u Zadru	54
<i>Anatomy of a Lost Monument – a Recompositon of the Facade of the Romanesque Cathedral in Zadar</i>	55

Izdavač
Književni krug Split
Ispod ure 3, Split

Internet knjižara na adresi
www.knjizevni-krug.hr

Za izdavača
Nenad Cambi

Lektura hrvatskih tekstova
Elizabeta Garber

Prijevod na engleski jezik
Graham McMaster

Prijevod s talijanskog jezika
Ružica Babić

Likovno rješenje korica
Neven Marin

Računalni slog
Književni krug Split

Tisak
Dalmacija papir, Split

Naklada: 200 primjeraka

Znanstveni skup
Vratnice Andrije Buvine u splitskoj katedrali: 1214.-2014.
novčano su pomogli:
Ministarstvo kulture Republike Hrvatske
Županija splitsko-dalmatinska

Grad Split

Tiskanje završeno u rujnu 2014.

